

ÜNİTE II

ÖĞRETİCİ METİNLER

1. Öğretici Metinleri İnceleme Yöntemi
 - a. Metin ve Zihniyet
 - b. Yapı (Plan)
 - c. Ana Düşünce
 - ç. Dil ve Anlatım
 - d. Metin ve Gelenek
 - e. Anlam
 - f. Metin ve Yazar
 - g. Yorum
2. Öğretici metin Örneklerini İnceleme ve Karşılaştırma
 - a. Tarihî Metinler
 - b. Felsefi Metinler
 - c. Bilimsel Metinler
 - ç. Gazete Çevresinde Gelişen Metin Türleri
 - d. Kişisel Hayatı Konu Alan Metin Türleri

BU BÖLÜMÜN AMAÇLARI

Bu ünitenin sonunda;

- * Yazıldığı dönemin zihniyetiyle metnin ilişkisini belirleyebilecek,
- * Öğretici metinleri yapı (plan) yönünden inceleyebilecek,
- * Öğretici metinlerin ana düşüncesiyle ilgili çıkarımlarda bulunabilecek,
- * Öğretici metni dil ve anlatım yönünden inceleyebilecek,
- * Öğretici metni geleneği içerisinde değerlendirebilecek,
- * Öğretici metnin anlam özelliklerini belirleyebilecek,
- * Yazar veya düşünür hakkında çıkarımlarda bulunabilecek,
- * Öğretici metni yorumlayabilecek,
- * Öğretici metinleri inceleyip karşılaştırabileceksiniz.

NASIL ÇALIŞMALIYIZ?

- * Bu üniteye yer alan metinleri dikkatlice okuyunuz.
- * Hazırlık bölümlerinde gerekli araştırmaları yapınız.
- * Anlamını bilmediğiniz sözcüklerin ve kavramların karşılıklarını sözlükten bulunuz.
- * Size yöneltilen soruları cevaplayınız.
- * Öğrenmede zorluk çekiyorsanız yazarak çalışınız.
- * Üniteyi kavramadan diğer üniteye geçmeyiniz.
- * Öğrenmede zorluk çekiyorsanız yazarak çalışınız.

ÜNİTE II

ÖĞRETİCİ METİNLER

1. Öğretici Metinleri İnceleme Yöntemi

a. Metin ve Zihniyet

HAZIRLIK

- * Türk dilinin sadeleşmesi için ne gibi çalışmalar yapılmıştır? Bu çalışmalarda aydınların rolü var mıdır? Araştırınız.
- * Atatürk'ün “Ülkesini ve yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.” sözünü açıklayınız.

ANA DİLE SAYGI

Ana diline saygı, önce onu bilerek sevmek, sonra da doğru ve düzgün kullanmakla olur. Bu saygının yüksek katı ise, ana dilini yabancı dillerin salgınından koruyarak kendi yapısı içinde işleyip zenginleştirmeye çalışmakla gösterilir. Bu da sanatçıların, bilginlerin ve eli kalem tutan bütün yazarların görevidir. Dilini doğru kullanmayı beceremeyenlerin, yabancı kelimeleri dillerinden bir türlü söküp atamayanların, ana diline sevgiden ve saygıdan söz etmeleri gülünç olmaktan öteye geçemez.

Konuyu bu açıdan ele alacak olursak, hiçbir abartmaya kapılmadan söyleyebiliriz ki divan şairlerimiz, ana diline gerçek saygı ve sevgiyi göstermemişlerdir. Bu ünlü yazarların hepsi de Türkçeyi benimseyerek işleyecekleri yerde, Arapça ve Farsça kamuslarla ferhenklerden topladıkları kelimeleri, bu dillerin kurallarıyla birlikte dilimize sokmuşlar, böylece anlaşılmayan ve hiçbir yerde konuşulmayan yapma bir dil meydana getirmişlerdir. Bu durum karşısında, ana dil “avam dili” diye küçümsenmiş kendi hâline bırakılmıştır. Bu durumdan yakınan Âşık Paşa:

Türk diline kimsene bakmaz idi

Türlere hergiz gönül akmaz idi

derken, sevmeden çok acıma duygusu içindedir. Acıma ise gerçek sevme sayılmaz. Şüphesiz Âşık Paşa ana dilini seviyordu. Hatta, düşüncelerini halk yığınlarına yaymak için Türkçeye başvurmakla, ana dilinin bu konudaki gücünü anladığını göstermiş oluyordu. Ancak, burada bizim belirtmek istediğimiz, bunun da üstünde, kıskanç bir sevgi, bilince erişmiş yüksek bir saygıdır. İşte asıl eksik olan budur. XV. yüzyılda Ali Şir Nevaî'den başka hiçbir şair ve düşünür, bu bilince erişememiştir.

Eskiler “Türk” kelimesine nasıl “bilgisiz, görgüsüz, kaba, köylü” anlamlarını yakıştırmaya kalkmışlarsa, Türkçeyi de bayağı, yetersiz ve kısır görerek ondan kaçınmışlardır.

Bakınız Beyanî, yazdığı şairler tezkiresinde, Yavuz Sultan Selim'in şiirlerini Farsça yazdığını anlatmak için ne diyor: “Uluv-i himmetlerinden Türkî şiir dimeye tenezzül etmeyüp bînazir Farsî eş'arı ve Acemane güftarı vardır.”

Bu söz, bilinçsizlikten doğan ihanetin (İhanet, Arapçada hakaret demektir.) çok acı bir örneğidir. Bir Türk yazarı ana dili için bunu nasıl söyleyebilir? Bunu söyleyebilenlerden ana dili sevgisi ve saygısı nasıl beklenebilir? Sonra, cümledeki sakatlık da yazarlarımızın dil bilgisinden ne denli yoksun olduklarını gösterir.

Bunlar Türkçeyi sevmemişler de acaba çok özendikleri Osmanlıca'yı sevip saymışlar mıdır? Osmanlıca'yı benimseyip bir kuyumcu gibi işlediklerine göre, elbet sevmişlerdir. Ama saydıklarını söyleyemeyiz. Çünkü özenerek kullandıkları Osmanlıca cümleler de yanlışlarla doludur.

Divan edebiyatı çerçevesi içinde sanatçı için amaç, “hüner ve marifet” göstermek olduğuna göre, kaleme alınacak yazı, kelime oyunları, sanat cambazlıkları, zincirleme tamlamalar, bileşik isimler ve sıfatlarla doldurulup anlaşılmaz hâle getirildiği oranda ustalık gösterilmiş olacaktır.

Herhangi bir kavramı tek kelime ile ya da onu belirterek bir iki sıfatla anlatmak ayıp sayılır. Örneğin, bir yazıda şöyle bir cümleciğe rastlarsınız: “Kadem- residegâ-ı mevleviyyet ve mahfil-şinan-ı icra-yı şeriat olan mevali-i ızam.” Bunu okuyunca, kelimelerin ve sıfatların yardımıyla anlarsınız ki yazarın söylemek istediği “kadılar”dır. Ama kelimeyi yalnızca söylemek yakışık almaz.

Osmanlıcanın divan edebiyatı çerçevesi içindeki durumu işte budur.

Tanzimat devrinde, Osmanlıca türlü nedenlerle açıklık kazandı. Süslü yazmak, “hüner ve marifet” göstermek, merakı yine sürüp gitmekle birlikte, “anlatım açıklığı” ön plana alındı. Bu devirde, Osmanlıca'yı da Türkçeyi de en iyi bilen ve ustalıklı kullanan Mualim Naci'dir. Çünkü ana dilini sevmiş, dil bilincini sezmiştir. Naci'nin eserlerinde dil bilgisi ve “selika” yanlışları bulamayız. Yazılarında kelimeler ve tamlamalar doğru, cümleler sağlam, söyleyiş düzgün ve pürüzsüz, “selika” Türkçeye uygundur.

Ana dilini sevme ve sayma, Meşrutiyet devrinde Türkçülük ve Türkçecilik akımının başlamasıyla bilinç kazanmıştır. Bu akımın heyecanı içinde yetişen şairler, hikâyeciler, romancılar ve yazarlar, ana dilini benimseyerek işlemeye koyulmuşlardır, eserlerinin sanat değeri ne olursa olsun, kendi devirlerinin özelliği içinde, temiz Türkçenin ilk ürünlerini vermişlerdir.

Ana dili bilinci, asıl Cumhuriyet devrinde, dil devrimiyle gerçek anlamını ve değerini kazanmıştır. Ancak üzüntü ile söylemek gerekir ki bu bilinç, toplumdaki bütün çevrelerde henüz yayılmış değildir. Osmanlıca'yı hâlâ zorla sürdürmeye çalışanlar, öz Türkçeyi bilgisizlik ve beceriksizlik yüzünden sakatlayanlar, Batı'dan sızmakta olan yabancı kelimeleri anlaşılmaz bir inatla kullananlar, bu bilincin yayılmasına engel olmaktadır.

Âgâh Sırrı Levend

Dil Üstüne

Edebiyat alanı içerisine giren metinlerin genel çizgilerle olmamakla birlikte sanat eserleri ve düşünce eserleri olmak üzere ikiye ayrıldığını biliyorsunuz. Bunlardan sanat eserleri ile ilgili metinleri daha önce incelediniz.

Düşünce eserleri olarak da adlandırılan öğretici metinler, bilgi ve haber vermek, kanıları değiştirmek, uyarmak, düşündürmek, yönlendirmek ve tanıtmak gibi amaçlarla yazılır.

Yukarıda okuduğunuz metinde yazar, ana dile saygının önce onu sevmek ve doğru düzgün kullanmakla olacağını savunmaktadır. Ana dilin yabancı dillerin salgınından koruyarak kendi yapısı içerisinde işleyip zenginleşmesi gerektiği, sanatçıların, bilginlerin, eli kalem tutan bütün yazarların bu alanda görevinin olduğunu ifade etmektedir.

Metinde geçen “kamus, ferhenk” sözcüklerinin anlamı sözlük demektir. Âşık Paşa’dan alınan beyitin anlamı ise, “Türk diline kimseler bakmazdı, Türklere asla gönül akmaz, meyletmezdi.” demektir.

Eskilerin Türk sözcüğünü “bilgisiz, görgüsüz, kaba köylü” anlamına kullanmasına en büyük tepki Atatürk’ten gelmiştir. O bu söze karşı “Ne mutlu Türk’üm diyene.” özdeyişini söyleyerek, Türk ulusunu ve Türk ulusunun Kurtuluş Savaşı’nda gösterdiği kahramanlıktan dolayı yüceltmıştır.

Beyani’nin Yavuz Sultan Selim’in şiiriyle ilgili sözlerinin anlamı “Yüce yaradılışından dolayı, yaradılışı gereği, Türkçe şiir söylemeye tenezzül etmeyerek, eşsiz şiirleri ve Farsça (Acemce) sözleri vardır.” demektir.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıdaki metnin yazılış amacı nedir?
2. Metnin yazıldığı dönemin siyasi ve kültürel özellikleri nelerdir?
3. Metnin yazıldığı dönemdeki zihniyeti söyleyiniz.
4. Ana diline saygı nasıl başlar?
5. Âşık Paşa neden yakınıyor? Bu yakınmasında siz onu haklı buluyor musunuz? Bu beyitin söylendiği 15. yüzyıl şartlarına göre cevaplayınız.
6. Osmanlıca nasıl bir dildir? Bu dille eser verenler o dili sevip saymışlar mıdır?
7. Divan edebiyatı sanatçılarının amacı nedir?
8. Türkçenin sadeleşme çalışmaları ne zaman başlamıştır? Bu alanda neler yapılmıştır? Araştırınız.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

- * Metnin yazıldığı dönemde hâkim olan zihniyet nedir?
- * Bu metnin yazıldığı dönemin sosyal, siyasi ve kültürel hayatının özellikleri nelerdir?
- * Yazarın dönemin kültür ve sanat hayatıyla nasıl bir ilişkisi vardır? Belirtiniz.

b) Yapı (Plan)

HAZIRLIK

Metinler yapı bakımından nasıl incelenir? Bu incelemede kullanılan yöntemi belirtiniz.

HALK ŞİİRİ VE ÂŞIK VEYSEL

Avrupa'da çoktan yüze çıkmış olan halk sanatlarına biz cumhuriyet devrinde çevrilebildik. Sanatçılarımızın kendiliklerinden, cömert ve cüretli bir atılganlıkla kiliminden ağıtına, dilinden derdine kadar halkın türlü kaynaklarına değer verişleri hele şiirimize bir yeniden doğuş tazeliği getirdi. Türk şiirinin cumhuriyete kadar ne türlü bir çıkmazda olduğunu görmek için eskiden beğenilen herhangi bir şiirine bakmak yeter. Halktan uzak kalmak şairlerimize öyle pahalıya mal olmuş ki bugün hiçbiri kendi milletiyle tercümansız konuşmuyor. Oysa şair kendi milletinin tercümanı olacaktı. Nerde? Arada bul öylesini. Abdülhak Hâmit, adam, dâhi, millî değer, kabul. Gerçekten çok şey borçluyuz bu şaire. Kapılar zorlamış, yollar açmış. Kadri de bilinmemiş sayılmaz doğrusu. Adını sanını bilmeyen okur yazarımız olmasa gerek. Böyle iken hangi şiiri, hangi sözü orta malı olabilir, köyümüzde kentimizde ağızdan ağıza dolaşabilir, günlük konuşmalarımıza kendiliğinden karışabilir? Demek en büyük yaratma gücü bile halktan ayrı düştü mü hayattan da ayrı düşüyor; kendi kendine yaşamıyor. Bir de Yunus Emre'yi düşünün; Hâmit'ten yedi yüz yıl önce konuşmuş, sözleri millete devlet eliyle kitaplar dolusu dağıtılmamış, şan şeref kapılarına adımını atmamış; böyleyken onda bugün söylenmiş gibi taze, aramızdan biri söylemiş gibi bizden, üniversiteden köy kahvesine kadar her yerde her kulağı kabarttıracak kadar dokunaklı sözler bulabilirsiniz. Yunus daha mı usta Hâmit'ten? Daha doğru, daha derin şeyler mi söylüyor? Duyup düşündükleri bize daha mı yakın? Hayır; ama Hâmit'in ister istemez uzak kaldığı çeşme var ki Yunus'un şiiri onda yıkanmış; halk çeşmesi; Dante'nin, Shakespeare'in, Moliere'in yıkandıkları çeşme. Şiirimizin devletimizle birlikte, bu çeşmeden adım adım uzaklaşması uzun hikâyledir. Nice yaldızlı kuru çeşmeler bize onu unutturmuş; o da uzaklarda kendi başına halk için, fakir fukara için akmış; da uzaklarda kendi başına halk için, fukara için akmış hâlâ da akıyor. İşte Âşık Veysel, ama artık hep birden çeşmenin başındayız.

Sivas'ın Sivrialan köyünden zaman zaman çıkıp aramıza gelen bu gerçek halk şairini on yıl önce Ankara'da tanımıştım. O zaman en güzel şiirlerini henüz yazmış değildi. İlk bağlandığım ve o gün bu gündür artıp da eksilmeyen tarafı, olgun insanlığı, sözünde ve işindeki dürüstlüğü, her hâlinin yerindeliği ve anlayışlı inceliği oldu. Âşık Veysel bildiğini tam biliyor, bilmediğini rahatça söylüyor, karşısına çıkan her yeniliğe saygılı bir dikkatle her an açık duruyordu. Ömrünü pazarlıksız, şikâyetsiz bir cömertlikle bağladı sazını düzenlerken çalarken, ektiği buğdayı biçen bir köylü kadar tabiiydi. Aynı tabiiliği sazına şiir söylerken de bulacak ve bir insanın aletiyle nasıl kaynaştığını şu unutulmaz mısralarla anlatacaktı:

Sen petek misali, Veysel de arı
 İneşir beraber yapardık balı
 Ben bir insanoğlu, sen bir dut dalı
 Ben babamı, sen ustanı unutma.

Yunus'tan bu yana halk şiiri zincirinin son halkası sayabileceğimiz Veysel'in, kendini, işini ve dünyasını bilmeyi, insan ve şair olmayı Siviralan köyünde nereden, kimden, nasıl öğrendiğini bilmiyorum. Orta Anadolu'nun çelimsiz bir tümseğinin içinde dokuz kat uygarlık saklayan höyükleri, toprakla bir olan boz bir kımıldanış altında dünyanın renklerini taşıyan kuşları gibi o da için için neleri pişirdiğini uzaktan belli etmez. İn cin yok deyip geçecekken bir de bakarsın kat kat açılan bir âlem; çöl ortasında pırl pırl su. Dünya gibi onun da:

Ne ucu bellidir ne de ortası
 Bir gizli sır giyinmiştir libası..

Halk şiiri geleneği için Veysel, uzaktan birbirine benzeyen köyler içinde bir köydür. Hep aynı saz, aynı söz deyip geçebilirsiniz. İnsanlığandan ayrılmayan şiiri, halkından, toprağından da ayrılmaz. Türk olduğu için türkü söyler gibidir:

Toplantılarda yığınlarda
 Sıkılınca dar günlerde
 Bayramlarda, düğünlerde
 Türküz, türkü çağırırız.

Ama Kızılırmak gibi sularını yayladan, köyden, çeşmeden, çaydan toplayan hiç de başka türlü, kendine benzer olmak kaygularına düşmeyen, Türkçeyi yolda bulduğu gibi kullanan Veysel'in ne kadar kendine özgü bir tadı tuzu olduğunu her yakından bakan fark eder.

Sabahattin Eyuboğlu
 Sanat Üzerine Denemeler

AÇIKLAMALAR

Okuduğunuz metinde yazar, halk sanatlarından beslenen sanatçıların ortaya koyduğu ürünlerin daha kalıcı olduğu ve daha çok sevildiğini ileri sürmektedir. Buna örnek olarak da Yunus Emre ve Âşık Veysel gösterilmektedir.

Diğer metinlerde olduğu gibi öğretici metinler de giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden meydana gelir. Metinde cümleler ve paragraflar arasındaki ilgi kendi içinde anlam bütünlüğü sağlar. Anlam bütünlüğü olan birimlerin bir düzene bağlı olarak birleşmesi sonucu da metnin yapısı oluşur.

Metinde açık anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Yer yer devrik cümlelerin kullanılması, anlatıma doğallık katmaktadır.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Metnin yazılış amacı nedir?
2. Metnin giriş, gelişme ve sonuç bölümlerini gösteriniz. Bölümlerde dile getirilen düşünceleri söyleyiniz.
3. Metinde düşünceler arasında bir bağlantı var mı? Bu bağlantı nasıl kurulmuştur?
4. Bizde halk sanatlarına dönme anlayışı ne zaman başlamıştır?
5. Halk sanatlarına dönmek ne demektir? Bundan uzak kalmak nasıl pahalıya mal olmuştur?
6. Abdülhak Hamit ile Yunus Emre arasındaki fark nereden geliyor? Şair bu iki ozanı niçin örnek gösteriyor?
7. Metinde Âşık Veysel'in özellikleri nasıl belirtiliyor?
8. Âşık Veysel'in şiirinin gücü nereden kaynaklanıyor?

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

- * Metnin yazılış amacını söyleyiniz.
- * Metinde yapıyı meydana getiren birimleri gösteriniz.
- * Yapıyı oluşturan birimler arasındaki ilişkiyi söyleyiniz.

c. Ana Düşünce

HAZIRLIK

- * Ana düşünce nedir? Öğretici bir metinde ana düşünce hangi bölümde yer alır?
- * Ahlak nedir? Toplumda ahlakın sanatla ilişkisi var mıdır? Ahlakın düzelmesi için sanattan nasıl yararlanır?

AHLAK

Ahlakın, bize özgeyi kendimiz bilip acılarına, kaygılarına ortak olmamızı, onunla “hemhâl” olmamızı buyuran ahlâkın başlıca kurucusu, yazıcısı edebiyattır. Bir kimsenin sıkıntılar çektiğini, yüreğinden yaralandığını anlamamız için kendisini görmemiz, diyeceklerini dinlememiz yeter sanırız, oysaki yetmez, görmek, dinlemek başka, anlamak gerçekten anlamak başkadır da onun için. Anlarız, o kimse ne durumdadır, öğreniriz, bilgi ediniriz, ama bu bilgi içimize işlemez daima, bizi sarmaz. Bencildir insanoğlu, bencil olduğu için yalnız kendi dertlerini düşünür, yalnız onlara inanır, başkalarında gördüğü dertleri kendisinkiler gibi kavrayamaz. Onlara omuz silkmezse, gülmezse, eğlenmezse onlarla, gene iyi!...

Bizi bu bencilikten edebiyat kurtarır, şiirler, hikâyeler, romanlar, tiyatro eserleri, denemeler kurtarır. Öteki insanların içlerini bize onlar açar, bize başkalarını onlar duyurur. Bir kimseyi görüp de okuduğunuz romanlardan, gördüğünüz oyunlardan birinin bir kişisini hatırlarsanız: “Ah! bu bir Anna Karenina! bu bir Julien Sorel! Bu bir Tartuffe!” dersiniz, başkalarını içlerinden anlıyorsunuz, onları kendi içinizde, hayalinizde gerçekleştiriyorsunuz demektir. İlim bize dışı öğretir, onun öğrettikleri bizim dışımızda kalır, sanat, edebiyat ise öğretmez, sezdirir, kavratır, ahlakın istediği de asıl bu sezme, kavrama gücüdür. Edebiyattan geçmemiş insanın hayali işlemez ki kendisinden başkalarının acılarına, dertlerine ortak olabilsin, onlarla “hemhâl” olabilsin.

Bir toplumda ahlakın ilerlemesini, düzelmesini istiyor musunuz? O toplumda edebiyat, sanat merakını uyandırmaya, geliştirmeye çalışın. Çocuklara, gençlere şiirler, hikâyeler, romanlar okutturun, onları tiyatrolara, sinemalara gönderin. O hikâyelerin, romanların, oyunların insanlar ile tanışsınlar, onların hayatlarını hayallerinde yaşasınlar, öğrensinler, onların içlerini, böylece gerçekteki insanları da daha iyi anlarlar. Çocuğunuz büyüyünce ne olacaksa olsun, küçükken siz ona edebiyatı sevdirmeye bakın, ilim, bilgi sonradan gelecektir, önce insanlığını kurmak, hayalini işletmek gerektir.

Nurullah Ataç
Sözden Söze, Ararken

AÇIKLAMALAR

Öğretici metinlerde okuyucuya verilmek istenen temel düşünceye ana düşünce, ana düşünceyi destekleyen ve diğer paragraflarda yer alan düşüncelere de yardımcı düşünce denildiğini hatırlayınız.

Ana düşünce okuyucuya iletilmek istenen düşüncenin en kısa ve yalın ifadesidir. Bir metinde ana düşünce genelde açıkça ifade edilmez. Yazının tamamından okuyucunun çıkartması beklenir. Ancak az da olsa ana düşüncesi giriş, gelişme ya da sonuç bölümünde yer alan metinler de vardır.

Bir metindeki ana düşünce çevresinde gelişen başka metinler yazılabilir. Bu metin yazarın görüş açısına göre değişir.

Yukarıda okuduğunuz metin Nurullah Ataç'ın Ahlak adlı yazısından alınmıştır. Yazar metnin başında ahlakı “Sana yapılmasını istemediğini sen de başkasına yapma.” biçiminde tanımlamakta ve edebiyatın ve sanatın ahlakla olan ilişkisi üzerinde durmaktadır.

Metinde açık ve yalın bir dil kullanılmıştır. Devrik cümlelere dayalı konuşma üslubuna uygun bir anlatım yer almaktadır.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Metnin ana düşüncesini bulunuz.
2. Metni yapı, dil ve anlatım yönünden inceleyiniz.
3. Ana düşünce ile metnin yazıldığı dönem arasındaki ilişkiyi belirtiniz.
4. Paragraflarda dile getirilen düşünceyi söyleyiniz. Paragraflarda dile getirilen düşünceler kendi aralarında anlamsal bir bağlantı kuruyor mu? İnceleyiniz.
5. İlim ile sanat eserleri arasındaki fark nedir?
6. İnsanoğlu niçin bencildir? Bu bencillikten edebiyat bizi nasıl kurtarır?
7. Ahlakın ilerlemesi için neler yapılmalıdır?
8. Metinde geçen “insanlığını kurmak” ne demektir? Açıklayınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

- * Metnin ana düşüncesini bulunuz.
- * Ana düşüncenin özelliklerini söyleyiniz.
- * Metinle ana düşüncenin ele alındığı dönem arasındaki ilişkiyi söyleyiniz.
- * Aynı ana düşünceye bağlı farklı metinler yazılabilir mi? Söyleyiniz.

ç. Dil ve Anlatım

HAZIRLIK

Türkiye ne gibi tarihî ve doğal zenginliklere sahiptir? Bu zenginliklerden nasıl yararlanabiliriz? Araştırmamız.

TÜRKİYE’NİN TABİİ GÜZELLİKLERİ VE SERVET HAZİNELERİ

Tabiatın güzellik ve hazinelerini görmek, bilmek ve onları değerlendirmek de bir kültür meselesidir.

Günlük geçimleriyle uğraşan, çoğu okuma yazma bilmeyen köy, dağ, deniz veya orman halkı, içinde yaşadıkları tabiatın güzelliklerini fark etmedikleri gibi toprak, su, taş ve ağacın içinde gizli olan serveti de bilemezler.

Onları görmek ve değerlendirmek için kültüre ihtiyaç vardır. Bugün ilim ve teknik vasıtasıyla aynı topraktan on misli, yirmi misli mahsul alınıyor. Son yıllarda Türk köylüsü de bunlardan faydalanmaya başlamıştır. Toprağın veya suyun altındaki petrol kendiliğinden fışkırmaz. Araştırmak icap eder. Bize katı taş gibi gelen dağların içinde belki çok kıymetli madenler vardır. Onları bilmezsek değerlendirebilir miyiz? Bir yerde bir madenin bulunması, orasını derhâl zenginleştirir. Türkiye’de maden bulduktan sonra köy iken koca şehir hâline gelen birçok yer vardır.

İlim ve teknik beynelmiledir ama onun memleketimize tatbiki, memleketimizin servet ve hazinelerinin keşfi ve geliştirilmesi millî bir vazifedir. Bunun için millî duyguya sahip, milletini refah ve saadete kavuşturmak isteyen ilim adamlarına, mütehasıslara ihtiyaç vardır.

Türkiye’nin keşfini ve kaynaklarının işletilmesini yabancılara bırakmaktan artık utanmalıyız.

Türkiye’nin üç tarafı denizdir. İçinde de göller ve nehirler vardır. Su hem güzel, hem de içinde protein üretilen bir gıda deposudur. Batılı âlimler Türkiye sadece denizlerinden, göllerinden ve nehirlerinden istifade etmesini bilse zengin bir ülke olur, derler. Fakat bu da bir bilgi, çalışma, geliştirme yani bir kültür işidir.

Eskiden dağlara işe yaramaz yerler olarak bakılırmış. Türkiye’nin büyük bir kısmı dağlarla kaplıdır. Fakat dağlar da bakılırsa bir gıda ve servet deposu hâline getirilebilir. Tabiat kendiliğinden dağları, ormanlar ve hayvanlarla süslenmiştir. Dağlarda yaşayan, asırlardan beri yüzlerine bakılmayan vatandaşlarımız, kendi bildiklerine göre orman ve hayvancılıktan geçimlerini temin edegelmişlerdir. İlim, bitki ve hayvanların da verimlerini artırmanın yolunu bulmuştur. Türkiye’nin dağları bilgi ve kültür yoluyla, milyonlarca insanın çalışacağı ve mesut olacağı yerler hâline getirilebilir.

Ya Anadolu’yu baştan başa kaplayan ovalarımız ve yaylalarımız? Bugün onlara bakınca, insan, saatlerce gitse bir ağaca rastlamaz. Eloğlu, ilim ve teknik vasıtasıyla çöllerde meyve ve çiçek bahçeleri yetiştiriyor. Neden suyu ve güneşi bol olan Türkiye bir çiçek ve meyve bahçesi hâline gelmesin?

Kültürü sadece manevi sahaya inhisar ettirmek yanlış bir görüştür. Tabiatı işlemek de bir kültür işidir. Evvelce açıklandığı gibi kelimenin asıl manası zaten toprağı işlemek, mahsul elde etmek demektir. Köy, dağ ve kıyı halkımızı sefalet ve cehaletten

kurtarmanın yolu, onlara, içinde yaşadıkları tabiat parçasından daha fazla istifade etmenin yollarını öğretmektir.

Türkiye güzel bir ülkedir. Fakat görmek için göz ister. Aslında gören göz değil, düşüncedir. Tabiatın güzelliklerini en iyi ressamlar ve şairler takdir ederler.

Sanat insanları hayata ve tabiata bağlamak suretiyle mesut edebilir. Türkiye'nin tabiat güzellikleri henüz sanatkârları tarafından keşfedilmemiş veya tesirli bir şekilde anlatılmamıştır.

Türkiye'nin güzelliklerinin keşfi, resim, şiir ve nesirle tasviri yeni yetişecek sanatçılara kalmıştır. Onların vazifeyi yerine getirebilmeleri, kendilerinin en güzel sanat eserleriyle beslenmelerine bağlıdır. Zira görmek için bakmasını bilmek lazımdır. Bu da kültürle olur.

Mehmet Kaplan

Kültür ve Dil

ANLAMA YORUMLAMA

1. Okuduğunuz metinde kullanılan dilin işlevi nedir? Dil, bir nesneyi, bir olayı, bir kavramı anlatmak, açıklamak ve okuyucuyu uyarmak amacıyla mı kullanılmaktadır?
2. Metinde terim, kavram ve günlük hayatla ilgili gözlemlerden nasıl yararlanılmıştır?
3. Metindeki ana düşünceyi belirtiniz. Bu ana düşünce esas olmak üzere metin başka türlü ifade edilebilir mi?
4. Metinde açık, anlaşılır ve kesin yargılar ifade eden bir dil mi kullanılmıştır? Belirtiniz.
5. Metinde geçen “toprak, su, taş ve ağacın içinde gizli olan hazine”; “kültürü manevi sahaya inhisar ettirmek” ve “gören göz değil, düşüncedir” sözlerinin anlamını açıklayınız.
6. Kültür ile tabiatın güzelliklerini görmek, bilmek ve onları değerlendirmek arasında nasıl bir ilişki vardır? Belirtiniz.
7. Sanat insanları nasıl hayata ve tabiata bağlayabilir?
8. Metinde geçen “Görmek için bakmasını bilmek lazımdır.” sözünü açıklayınız. Bu söz ile sanatçılar arasında nasıl bir bağlantı kurulabilir?
9. Yukarıdaki metnin anlatım türü nedir? Belirtiniz.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

- * Öğretici metinlerde dilin nasıl bir işlevi vardır?
- * Metinde kullanılan dil anlatım türüne, hitap edilen okuyucuya göre değişir mi?
- * Metnin oluşmasında, terim, kavram ve günlük hayatla ilgili gözlemlerden yararlanılmış mıdır?
- * Metindeki ana düşünce farklı biçimde anlatılabilir mi?
- * Metinde açık, anlaşılır bir dil mi kullanılmıştır? Belirtiniz.
- * Metnin anlatım türü nedir? Söyleyiniz.

d. Metin ve Gelenek

HAZIRLIK

Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının özellikleri nelerdir? Bu dönemde eğitici-öğretici alanda ne tür metinler yazılmıştır? Araştırınız.

KASABA

1948 yılının başında defterime şöyle bir tümce yazmışım: “Hâlâ çalışmayı kahramanlıkla bir tutuyorum. “Çehov’un “Üç Kız Kardeş”indeki Olga’nın, bir taşra kasabasında Öğretmen Olga’nın sesidir, bu tümcede yansıyan. Sevilerden, düş kırıklıklarından, içkilerden ve yaldızları sökülmüş gecelerden sonra ona ve bana kalan şey çalışmak!

Olga, iki kız kardeşini Maşa ve İrina’yı kucaklayarak şöyle söyler:

– Mızıka ne kadar sevinçli, ne kadar canlı çalışıyor. İnsan yaşamak isteği duyuyor. Aman Tanrım! Zaman geçecek, biz de hiç gelmemesiye uzaklaşmış olacağız. Bizi unutacaklar, yüzlerimizi, seslerimizi, kaç kişi olduğumuzu unutacaklar. Ama çektiğimiz acılar bizden sonra yaşayacaklar için bir sevinç yerine geçecek... Yeryüzünde mutluluk, barış kurulacak. Şimdi yaşayanları iyi sözlerle anacaklar. Oh sevgili kardeşlerim... Hayatımız henüz sona ermedi. Yaşayacağız, mızıka o kadar şen o kadar sevinçli çalışıyor ki... Bana öyle geliyor, çok geçmeden niçin yaşadığımızı, niçin acı çektiğimizi biz de öğreneceğiz... Ah, insan bir bilse... bir bilse!

Okuduğum ve gördüğüm en güzel oyunlardan biri olan yapıt, Olga’nın sözleriyle böyle biter:

– Ah, insan bir bilse... bir bilse!

Neyi bilse? Yaşamımızın, çektiğimiz acıların yarınki insanlara bir yararı olabileceğini, yarının bizim günlerimizin mayasıyla daha güzel, daha mutlu olacağını... Böyle bir yarını, çalışarak, acılarımızı çalışmaya dönüştürerek yaratacağımıza inanıyordum. 1947 yılının birkaç ayını, belki de Çehov’un havasından esinlendiğim bir oyuna adadım: “Elma Ağaçları Altında, “ Bu oyun bir önsözümüdür benim: “Çalışmayı kahramanlıkla bir tutuyorum. “Orada, üniversite öğrencisi İbrahim Duman’la, bir köy eğitmeni Yusuf Bilgiç vardır. Yusuf, elmalığın sahibi Hüseyin Şahan’dan yalvar yakar aldığı elma fidanlarını okulunun bahçesine diker. Bir çalışma tapınısının simgesidir o. Ne ki oyunun sonunda zehirli sıtmadan ölür. Köy okulunun bahçesine diktiği yeni yetme elma dallarını düşünür, bir Çehov kişisine benzeyen üniversite öğrencisi İbrahim Duman, Yusuf Bilgiç’in ölüm haberini aldığı anda. Oyun şu sözleriyle biter, onun:

– Ölmek bahasına ne güzel dallar yetiştirecekti o. Elma ağaçları dikmişti köy okulunun bahçesine. Kim bakacak onlara? Yarın sabah erkenden kalkmalı, yürümeli Yusuf’un köyüne. Elma ağaçlarını sulamalı. O dalları susuz bırakmamalı.

Ceyhun Âtuf Kansu

AÇIKLAMALAR

Yukarıda okuduğunuz metin Cumhuriyet Dönemi yazarlarından Ceyhun Âtuf Kansu'nun Kasaba adlı yazısından alınmıştır.

Cumhuriyet Dönemi (1923-1950) yılları arasını kapsar. Cumhuriyetin ilanından sonra ülkede siyasi ve sosyal alanda birtakım devrimler yapıldı. Bu devrimler topluma eğitim, kültür, sanat ve yönetim alanında bazı yenilikler getirdi. Toplumun farklı kesimlerinden yetişen sanatçılar farklı kesimlerin sorunlarını yansıttılar. İstanbul'da yetişenler tanıdıkları sosyal çevreye dönük bireysel konuları işlediler. Kırsal bölgeden yetişen sanatçılar da köy ve kasaba hayatını ele aldılar. Aydınların dikkatini bu bölgelere çekmeye çalıştılar. Bu yazarlar Anadoluyu tarih boyunca besleyen uygarlıkların merkezi olarak değerlendirdiler. Halkla iç içe yaşayarak bu zengin kültürden yararlandılar.

Cumhuriyet Dönemi yazarlarından Ceyhun Âtuf Kansu da bu anlayışla eserler veren sanatçılarımızdandır.

Yukarıda okuduğunuz metinde yazar; Çehov'un "Üç Kız Kardeş" adlı eserinin kahramanlarından Olga'nın bir cümlesini ele alır: Hâlâ çalışmayı kahramanlıkla bir tutuyorum." Bu düşünceden hareket ederek; çalışmanın önemini ve yarınlara olan güven duygusunu Elma Ağaçları Altında adlı oyunla pekiştirir.

Metinde açık anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıdaki metnin yazıldığı dönemi ve bu dönemin özelliklerini söyleyiniz.
2. Yazarın gelenekle ilişkisini belirtiniz.
3. "Çalışmayı kahramanlıkla bir tutmak" ne demektir? Bu sözü açıklayınız.
4. Yazının ana düşüncesi nedir? Bu ana düşüncüyü hangi düşünceler desteklemektedir?
5. Metinde geçen "çekilen acıların yarınki insanlara yararı olması" ne demektir? Bu konuda kimleri örnek gösterebilirsiniz?
6. "Yarın sabah erkenden kalkmalı, yürümeli Yusuf'un köyüne. Elma ağaçlarını sulamalı." cümlesi hangi duyguların ifadesi olabilir? Yaşama isteği ile yarınlara umutla bakmanın bu sözle bir bağlantısı olabilir mi? Araştırınız.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

- * Yukarıda okuduğunuz metnin dönemini belirleyiniz.
- * Bu dönemin özellikleri nelerdir? Söyleyiniz.
- * Metin yazarının gelenekle ilişkisini belirtiniz.

e. Anlam

HAZIRLIK

Bir metni anlamak, yorumlamak ne demektir? Sözcükler dilimizde hangi anlamlarda kullanılır? Temel anlam, mecaz anlam, yan anlam vb. kavramları ne demektir? Araştırınız.

YABAN'IN İKİNCİ BASILIŞI VESİLESİYLE

Eski Latin şairi Horatius, kendi eserlerinden birine şöyle hitap eder. “Haydi, git: halkın içine karış; artık, sen benim malım değilsin. “ Her yazar, her sanatçı, kendi eserine aynı şeyi söyleyebilir. Fakat, en ziyade, bir millî heyecanın mahsulü olan eserlerdir ki meydana geldikleri andan itibaren, artık, üstlerinde taşıdıkları isimle bütün manevi ilişkilerini keserler ve kendi talihlerini kendileri tayin ederler.

Buna karşılık, bir yazarın, kendi eserinden ayrılp ona yabancı kaldığı da çok vakidir. Ben Yaban’da neler yazmış olduğumu o kadar unutmuşumdur ki ona edilen hücumlar esnasında, ben de bazı kimseler gibi onun masumluğundan şüpheye düşer gibi olmuş ve ancak, onu yeni baştan, tekrar okuyunca kendi savunmamı en açık satırlar hâlinde, bizzat kendinde bulmuştum.

Mesela Yaban’a yöneltilen başlıca suç, kitabın köylü aleyhtarı bir karakter taşıması; köylünün maddi ve manevi sefaletini bir entelektüel ağzından tezfiye kalkmış olmasıdır. Yabanı ikinci defa gözden geçirildikten sonra anlıyorum ki, bu bütün manasıyla bir iftiradır. Zira, romanın kahramanı olan entelektüele, elinizde tuttuğunuz şu cildin bu baskıda hangi sayfaya rastlayacağını bilmediğim bir yerinde, bundan yirmi beş yıl evvelki köyün hazin bir tablosunu çizdikten sonra dedirtmişim ki:

“Bunun sebebi, Türk aydını gene sensin! Bu viran ülke ve bu yoksul insan kitlesi için ne yaptın? Yıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa hâlinde katı toprak üstüne attıktan sonra, şimdi de gelip ondan tiksirmek hakkını kendinde buluyorsun.”

“Anadolu halkının bir ruhu vardı; nüfuz edemedin. Bir kafası vardı; aydınlatamadın. Bir vücudu vardı; besleyemedin. Üstünde yaşadığı bir toprak vardı; işletemedin. Onu, hayvani, duyguların, cehaletin, yoksulluğun ve kıtlığın elinde bıraktın. O katı toprakla kuru göğün arasında bir yabancı ot gibi bitti. Şimdi elinde orak, buraya hasada gelmişsin! Ne ektin ki ne biçeceksin?..”

Gene Yaban’ın birinci sayfasında köylülerin cahilliğinden bahsederken Türk entelektüeli birden bire kendini toplar ve der ki:

“Eğer bilmiyorlarsa kabahat kimin? Kabahat benimdir. Kabahat, ey bu satırları heyecanla okuyacak arkadaş, senindir. Sen ve ben onları, yüzyıllardan beri bu yalçın tabiatın göbeğinde, herkesten, her şeyden ve her türlü yaşamak şevkinden yoksun bir avuç kazazede hâlinde bırakmışız. Açlık, hastalık ve kimsesizlik bunların etrafını çevirmiştir. Ve cehalet denilen zifiri karanlık içinde, ruhları her yanından örtülü bir zindanda gibi maphus kalmıştır.”

Bir objektif roman tekniğine göre, yapılmaması gereken bu çeşit tiratlarla

Yabanın hemen her tarafı tıklım tıklım doludur. O kadar ki sanat bakımından, bir tenkitçinin asıl hikâyeyi bölük pörçük eden bu feryadımsı hutbelere itiraz etmesi gerekirdi. Fakat Yaban bir objektif roman değildir. Yaban, bir ruh sıtmasının, birdenbire acı ve korkunç bir gerçeğe karşı karşıya gelmiş bir şuurun, bir vicdanın çıkardığı yürek parçalayıcı haykırışıdır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban romanı (1942) yayımlandığı zaman aydın ile köylü arasındaki eğitim-kültür açığını ortaya koyduğu için epey eleştirilmiştir. Yukarıdaki metinde yazar bu eleştirileri yapanlara karşı eserini savunmaktadır.

Metinde sözcükler ilk anlamlarıyla kullanılmıştır. Öğretici metinlerde anlam okuyan kişiye, mekâna ve zamana göre değişmez. Duygu düşünce ve görüşler yalın bir şekilde dile getirilir.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıdaki metnin yazılış amacını söyleyiniz.
2. Metnin ana düşüncesini bulunuz.
3. Metni yapı, dil ve anlatım yönünden inceleyiniz.
4. Latin şairi Horatius'un eserlerinden birine söylediği "Hadi git; halkın içine karış; artık sen benim malım değilsin." sözünü açıklayınız.
5. Yaban romanına karşı ne tür eleştiriler yapılmaktadır? Eleştirilere karşı yazar hangi görüşleri ileri sürüyor?
6. Objektif roman ne demektir? Anlatım türlerini hatırlayarak cevaplamaya çalışınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

- * Metinde sözcükler ve sözcük öbekleri ilk anlamlarıyla mı kullanılmaktadır?
- * Metin okuyan kişiye, mekâna ve zamana göre değişiklikler gösterir mi?
- * Metnin yazılış amacını söyleyiniz.

f. Metin ve Yazar

HAZIRLIK

Metin ile yazar arasında bir ilişki var mıdır? Yazar eserine kişiliğini ne ölçüde yansıtır? Araştırınız.

Gidecek yeri olmayan biri

Aslanları görmeye parka gitti

Aslanlar taştan

O bir insan

Nasıl anlaşılır

Anlaştılar.

Behçet Necatigil’i bir zamanlar bu şiirdeki gibi, aslanları görmek için parka giden bir insan olarak düşünürdüm. Daha hiç karşılaşmamıştık. Ne resmini görmüştüm, ne de kimse bana ondan bahsetmişti. Yalnız 1938’den beri dergi sayfalarında rastladığım “Bir ölümden kalanlar”, “Ayrılıklar” gibi şiirleri ilgimi çekmişti. O sıralarda Behçet Necati’nin yanı sıra bir de Ahmet Necati vardı. Hatta bazı arkadaşlarla dilimizden aylarca düşürmediğimiz “Karadeniz’de Gemilerin mi Battı Ağzını Bıçaklar Açmaz” şiirini Ahmet Necati mi, yoksa Behçet Necati mi yazdı? diye tartışığımız bile olmuştu. Doğrusu o yıllarda şiir alanının başka ünlü şairleri vardı. İlgimiz onlara karşıydı. Behçet Necati için düşlerimi fazla yormuyordum. Parka, gidip mermer aslanlarla dostluk kuran insanın şiirini okuduğum ana kadar bu böylece sürüp gitti. Ondan sonra da Behçetgil’i hep bu şiirin taşıdığı anlam çerçevesinde düşünmeye başladım. Bir park kanepesinde oturup mermer aslanlarla dost olabilen, korkunç derecede dünyadan, insanlardan uzak bir kişiyoğlu. İçimizden biri işte.

Behçet Necatigil’i tanıdıktan sonra bu dünyadan uzak insanı da elimle koymuş gibi tanıdık bildik buldum. 1945’in sıcak mı sıcak yaz günlerinden birindeydik. Boğaz’ı, limanı, Marmara’yı tepeden kucaklayan bir gazinoda üç beş sanatçı arkadaş oturmuştuk. Galiba orda olmayan birini, yalnız birini değil, ötekini berikini çekiştiriyorduk. Konuştuklarımız incir çekirdeğini doldurmaz birtakım gevezeliklerdi. Ama sıcak yaz gününün sıkıntısı, huzur yoksulluğu ancak bu gibi yerli yersiz konuşmalarla içimizden atılabiliyordu. İşte bu arada sessiz, çekingen, genç bir adamın elini sıkmış, sonra gene büyük şehir sanat dünyasının sona ermez dedikodularından birine başlamıştık. O genç adam masanın bir köşesine oturmuştu. Kimsenin ondan haberi yoktu. Bizim sanattan konuşma tarzımız, gereksiz gülüşlerimiz, saçma sapan esprilerimiz başka şairlerle, sanatçılarla eğlenişimiz karşısında duyduğu şaşkınlık yüzünde okunuyordu. Hâlâ da bu hâlini değiştirmemiştir.

O sıcak yaz günü aramıza karışan, sessiz, utangaç genç adam şair Behçet Necatigil'in ta kendisiydi.

Oktay Akbal
Şair Dostlarım

AÇIKLAMALAR

Yukarıda okuduğunuz metin Oktay Akbal'ın Şair Dostlarım adlı kitabından alınmıştır. Yazar bu eserinde gençlik yıllarında tanıdığı ve dostluk kurduğu kişilerle ilgili anılarını ve izlenimlerini dile getirmektedir.

Metnin anlatımında açık, yalın ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Metinde yazar ile Behçet Necatigil arasında nasıl bir ilgi vardır?
2. Yazarın Behçet Necatigil ile ilgili düşünce ve kanıları nelerdir?
3. Metindeki “taştan aslanlarla dostluk kuran insan” ve “bu dünyadan uzak insan” sözlerini açıklayınız.
4. Metni yapı, dil ve anlatım bakımından inceleyiniz.
5. Yazının ana düşüncesini söyleyiniz.
6. Oktay Akbal'ın hayatı ile eserleri hakkında bilgi edininiz.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

* Öğretici metinlerde metin ile yazar arasında nasıl bir ilişki vardır?

g. Yorum

HAZIRLIK

* Metni yorumlamak ne demektir? Metinlerin görünen anlamları altında başka anlam zenginlikleri var mıdır? Yorumlar bu anlam zenginliğini ortaya çıkarır mı? Araştırınız.

YORUM

Beyaz mermer ocağın üstünde duran resmine bakıyorum. Gerçek olarak gözlerimin önünde, ondan bu kaldı....

Yanlamasına duran ince bedeni bana, şimdi, niçin, kınından çekilmiş bir kılıcı andırır görünüyor? Başını yarı çevirip koyu renk kalpağının ağırlığı altında gür kaşlarının yayını gererek titiz ve dalgın bakışları ile yokladığı ufukta neler sezmiştir?..

Bir objektifin önündeki duruşundan çıkan bu manayı, hayatının olayları ile karşılaştırarak düşündükçe, şimdi, içim yana yana ne kadar daha derinden kavriyorum!..

Bu resim, benim hayatımda bir târihtir. O günden bu yana benliğimi, yaşayışımı kaplamış bir iradenin çağrısıdır.

Yalnız benim yaşayışımı mı? Milletiminkini de... Sade onunkini de değil... Bu resim, dünyanın Türkiye'yi görüşünü değiştirmiş kudretin tasviridir.

Bu, o'nun yaşayışında da bir tarihtir: Kaderinin uğurlu dönüm noktasında, genç generalin cihan tarihinde anılacak kahraman olmaya ilk eriştiği çağı gösteriyor.

Ömrünün ondan sonraki yirmi yılına, o, asırların ve zekâların kavrayamayacağı enginlikte bir eser sığdırdı... Ve bu resme koyduğu iki çatma kılıca benzer imzasını, bütün şimdiki Türkiye'ye, şimşek gibi keskin ve aydınlık çizgilerle koydu...

Ne hızdı o!.. İstilalar önledi. Saldırganlıklar yendi. Tahakkümleri yere serdi. Kökleşmiş kudretleri söküp önüne kattı. Saltanatları dört bir yana savurdu. Yurdunun ordusu mağlup düşmüştü; galip etti. Devleti yıkılmıştı; devlet kurdu... İdaresi bozulmuştu; düzgün etti... Bağımlıydı; bağımsız etti. Yıkılan devlette hükümlerlik bir tek sülalenindi. Devletin adı onun adı idi... Kurduğu devlette hâkimiyet milletin oldu. Milletin adı devletin adı oldu.

Yurdunda eğitim çapraşıktı; öğretim şaşkıncı!.. Tek öçlüye getirdi... Ruhlar medreselerde küfleniyordu; kapılarını örttü. Dergâhlarda pintileşiyordu; kapılarını örttü....

Yurdunun erkekleri fes giyiyordu; üzerine kimi ağabâni sarık doluyordu, kimi beyaz, kimi yeşil... Başına kimi sikke geçirmişti, kimi keçe külahı.... Milliyetlerini alacalı bezlerde sanır olmuşlardı! Beğenmedi; şapka giydirdi.... Anlattı ki baş kılığı dünya işidir; ahret işi değil... Medeniyette dünya işi başka iştir, iç inanç başka... Politika ile biri ötekine işleyemez...

Yazı sağdan sola yazılırdı; öğrenimi güçtü... Beğenmedi. Soldan sağa yazdı ve yazdırdı; her Batılı ve ileri millet gibi...

Anaların, kız kardeşlerin yüzleri siyah peçeliydi; bahtları çarşafı gibi karaydı... Çileleri çoktu, hakları az... Beğenmedi, yüzlerini açtı, ak etti. Hakta onlara erkeklerle eşitlik sağladı; bahtlarını ak etti...

Milletinin dili üçüzlü gibi olmuştu... Beğenmedi. Arındırdı, bir etti.

Tarihinin çerçevesi daraltılmıştı. Beğenmedi; genişletti.

Tarlaları kara saban sürüyordu; toprak, gereğince işlenmiyordu... Eziyeti çoktu; vergisi çok; verimi az! Beğenmedi... Aşarı kaldırdı. Sürümü tekerlekli pulluğa, işler makineye, bol verime yöneltti...

Yollar uzundu, yapımları kötü; kağnılar yavaş... Beğenmedi. Yolları demir etti; gidişleri hızlı...

El tezgâhı dokumaya ve yel değirmeni öğütmeye yetemiyordu... Beğenmedi. Fabrika ve fabrika kurdu...

Ayrılıklar istemedi; birlikler kurdu. Eksiklikler, gerilikler istemedi; yenilikler, ilerilikler kurdu...

Döğüş istemedi; barış kurdu. Düşmanlık istemedi; dostluk kurdu: Kuzeyle, güneyle, doğu ile batı ile...

Düşüklüğü sevmezdi; güçlü oldu. Haksızlığı sevmezdi; hak gözett. Hiçbir devlete haksızlık etmedi. Hangi birinden olursa olsun gelebilecek haksızlığı asla kabul etmedi... Kendi devletini en büyük devletten asla aşağı görmedi. Kendi milletini, hiçbir an, dünyanın en onurlu milletinden asla geri, asla güçsüz görmedi, göstermedi.

Ruhlar uyardı; gözler açtı... Bahtsız milletlere baht yolu açtı. Dünyaya örnek gösterdi. İnsanlığa ders verdi... Ve eyvah, ne çabuk dindi!..

Şimdi, Ankara'da müze kubbesinin altında, ak mermerle al bayrağın arasında yatıyor!..

Aklımıza ve dilimizi bu korkunç gerçeğe nasıl alıştırabiliyoruz!.. Resmine baktıkça şaşırıp kalıyorum: Şimdi kendi, bu resmi kadar bile yok!..

Ruşen Eşref Ünaydın

Atatürk'ü Özleyiş

AÇIKLAMALAR

Yukarıdaki metin Ruşen Eşref Ünaydın'ın Atatürk'ü Özleyiş adlı kitabında alınmıştır. Metinde yazar Atatürk'ün beyaz mermer ocağının üzerinde duran resmine bakıyor. Bu resim yazarda pek çok anıyı çağırıyor. Bu resimle Atatürk'ün eserleri arasında birtakım bağlantılar kuruyor, yorumlarda bulunuyor. Örneğin Atatürk'ün bedenini kınından çekilmiş kılıca; gür kaşlarını yaya benzetiyor.

Ayrıca yazar metinde açıklanması gereken bazı özlü sözlere de yer veriyor “Bu resim, dünyanın Türkiye’yi görüşünü değiştirmiş kudretin tasviridir.”, “Bu onun yaşayışında bir tarihtir.” “asırların ve zekâların kavrayamayacağı enginlikte bir eser” bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu sözlerin anlamlarını araştırınız.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıdaki metni yapı, anlam ve tema bakımından inceleyiniz.
2. Metnin yazıldığı dönemi ifade eden sözcük, sözcük grupları ve kavramlar nelerdir?
3. Metnin yazılış amacı nedir?
4. Metinde Atatürk nasıl tasvir ediliyor?
5. Yazar, Atatürk'ün resmine bakarken neleri düşünüyor? Bu resim onda neleri çağırıyor?
6. Atatürk yaptıklarıyla kimlerin yaşayışını değiştirmiştir?
7. Yazar, Atatürk devrimlerini nasıl tanımlıyor? O Neleri beğenmiyor, tarım sanayi, giyim kuşam, dil ve tarih alanında neler yapılmıştır?
8. “Milletin dili üçüzlü gibi olmuştu... Arındırdı bir etti.” sözüyle ne anlatılmak isteniyor?
9. Yazının ilk paragrafı ile son paragrafı arasında bir ilgi var mı? İnceleyiniz.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

- * Yukarıdaki metni yapı, anlam ve tema bakımından birbiriyle ilişkilendirerek yorumlayınız.
- * Metinde açıkça ifade edilmeyen sözcük ve kavramları bulunuz.
- * Metnin yazıldığı dönemin özellikleri nelerdir? Araştırınız.
- * Metin sizde ne gibi duygular uyandırmaktadır?

2 Öğretici Metin Örneklerini İnceleme ve Karşılaştırma

HAZIRLIK

Öğretici metinler hangi bakımlardan incelenir? Bu incelemede yapı, ana düşünce anlatım tarzı, dil ve anlatım bir bütünlük sağlar mı? Araştırınız.

a. Tarihî Metin

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR

GELİBOLU MUHAREBELERİNİN EN KANLI GÜNLERİ

Çanakkale-Gelibolu savaşlarının en kanlı sahneleri, hiç şüphe yok ki Arıburnu-Anafartalar cephesinde geçer. Bu cephenin yıldızı, gene hiç şüphe yok ki Mustafa Kemal Bey'dir. Mustafa Kemal Çanakkale harplerine, 19. Tümen Kumandanı Kaymakam Mustafa Kemal olarak katılır. Bu muharebede nihayet, ancak bir rütbe yukarıya, yani Miralaylığa (Albaylığa) kadar yükselir. Ama gerçek şudur ki Birinci Dünya Harbinde ve hiçbir cephede hiçbir Albay, Mustafa Kemal'in bu cephede karşılaştığı kadar ağır ve kanlı sahnelerle karşılaşmamıştır. Ve onun bu cephede yüklendiği kadar ağır sorumlulukları yüklenmemiştir. Mustafa Kemal bu muharebe safhalarını “*Anafartalar Muharebetine Ait Tarihçe*” isimli eserinde toplamıştır.

Mustafa Kemal, 19. Tümen Kumandanı olarak 25 Nisan 1915'te Arıburnu'na çıkan ilk İngiliz müfrezelerini ilk karşılayan kumandandı. Kolordu Kumandanı Esat Paşa'dır. Gerçi bu çıkarma cephesi kendi cephesi değildir. Ama artık karar zamanı gelmiştir. Emrindeki 57. Alayı derhâl Kocaçimen tepesine sürer. Alayın başında kendisi de vardır. Düşman çıkartma noktasına en yakın müfreze ise dağılmıştır. Mustafa Kemal o dakikaları hatıratında ancak birkaç söz, fakat derin bir duygululukla belirtir.

– Düşününüz, işte bu bir andı...

Evet karar anı gelmiştir. Karaya çıkan düşman, 8 taburdan fazladır. Arkadan 57. Alay yetişir. Gerçi Mustafa Kemal'in kuvveti düşmana bakarak zayıftır. Ama derhâl süngü taktırır. Hücum emrini verir. Sabah saat 10.00 Çanakkale'de artık süngüler konuşmaya başlamıştır. Ve bu konuşma, sonuna kadar devam edecektir. İşte Mustafa Kemal'in bu kararını verdiği ve süngü hücumunu başlattığı yere, şimdi “Kemal yeri” denilir. Ve orada mütevazî bir mermer sütun üzerinde bu sözler yazılıdır. Sağdan soldan diğer kuvvetler de yetişir. Mustafa Kemal, Conkbayırı'ndan harekâtı idareye başlar. Bu harekâtı anlatırken onun sözleri şunlardır:

– Herkes öldürmek ve ölmek için düşmana atılmıştı...

Zaten bu, verilmiş bir emirdir:

– Size ben, taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum; biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde, yerimizi başka kuvvetler ve başka kumandanlar alabilir...

Öyle de oldu. 57. Alaya gelince? Ondan bu kubbede bâki kalan, bir son “Allah Allah!” sedasıdır. Çünkü bu muharebede, 57. Alay, tamamen eridi....

Şevket Süreyya Aydemir
Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa

AÇIKLAMALAR

Yukarıda okuduğunuz metin Şevket Süreyya Aydemir’in Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa adlı eserinin 3. cildinden alınmıştır. Okuduğunuz bölümde I. Dünya Savaşı’nda en şidetli çatışmaların olduğu Çanakkale savaşlarında Mustafa Kemal Atatürk’ün komutasındaki Türk askerinin kahramanlığı anlatılmaktadır.

Bu savaşlarla ilgili diğer kaynaklardan bilgi edinmeye çalışınız.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıdaki metni yapı bakımından inceleyiniz.
2. Metnin ana düşüncesi ile yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.
3. Çanakkale savaşlarında Mustafa Kemal Atatürk hangi birliklerde görev almıştır?
4. Bu savaşlarda 57. Alay nasıl bir kahramanlık göstermiştir?
5. Karar anı ne demektir? Atatürk bu savaşta hangi tarihi kararını veriyor?
6. Metni dil ve anlatım yönünden inceleyiniz. Sözcükler ve cümleler anlam bakımından gerçek mi mecaz anlamda mı kullanılmışlardır?

b. Felsefi Metin

ORTA ÇAĞ BİLİM VE TEFEKKÜRÜNDE TÜRKLERİN YERİ

Uygarlığın temelinde onu oluşturan bir temel öge olarak öğretim ve gelenek kurma özelliği ya da yeteneği yatmaktadır. Bu temel öge, bu karakteristik vasıf, uygarlıkta öğrenilen şeylerin ve kazanılan tecrübelerin kaybolmayarak kuşaktan kuşağa intikal etmesi, edebilmesi durumudur. Fakat, buna karşılık kazanılmış tecrübelerin ve edinilmiş bilgilerin kaybolup gitmemesi yanında, uygarlığın aynı derecede önemli bir başka ögesi veya temel özelliği de uygarlığın yerinde saymayarak mütemadiyen geliştirilmesi, yeni buluş ve tecrübeler yardımıyla insan çabasının gitgide daha etkili, daha verimli hâle getirilmesi, insanın yarattığı; maddi ve manevi eserlerin çeşitlendirilmesi ve zenginleştirilmesi sürecidir. Uygarlığın bu ikinci temel ögesi uygarlığın kendi kendini aşabilme, tazeleyebilme yeteneğidir. Uygarlığın bu çok önemli ikinci temel vasfı uygarlığın dinamizm özelliğidir, devingenlik yönüdür; sonsuz terakki ve gelişme kaabiliyetidir.

Uygarlığın durağan ve gelenekleri muhafaza edebilme yönü ile devingen ya da dinamik yönünü birbirleriyle nasıl bağdaştırabiliriz? Bunlar birbirleriyle tarihin uzun yılları ve çağları boyunca nasıl bir münasebet içinde bulunmuşlar, birbirleriyle nasıl bağdaşıp özleşmişlerdir?

Uygarlıktaki en büyük gelişmeler bilim temeli üzerine oturan, bilimden gücünü alan gelişme ve dönüşmelerdir. Bilim bir yandan teknolojinin yol açtığı maddi gelişme ve dönüşmeleri büyük ölçüde temellendirirken öte yandan da görgü ve kavrayış ufkumuzun gelişmesini, manevi hayatımızın sağlam düşünce temelleri üzerine oturmasını sağlar ve böylelikle de manevi hayatımıza, tinsel yaşam ve yaşantımıza, değer yargılarımıza, yön vermeye yarar. Bilim sayesinde ve bilime az çok benzeyen ve bilimden çok zaman yararlanan teknoloji etkisiyle insan hayatı muazzam değişmelere sahne olmuştur. Oysa, insanın tabiatında geleneklerinden ve alışkanlıklarından kopmama eğilimi çok zaman kuvvetle etkili olur. İnsan maceralara, sonu kesin olmayan yeni teşebbüslere girişmekten kaçınır.

İşte bilim, yani sağlam ve güvenilir bilgi, insanın, eylemlerinde faaliyetlerinde, kendini ve girişimlerinin sonucunu kör sınamalara terk etmeyerek girişim ve atılımlarını, geleceğe dönük plan ve projelerini, bilinçli bir şekilde yapmasını mümkün kılar. Böylece bilim insan hayatı için bir değişme unsuru ve çeşitli girişimleri için güven verici bir kılavuz yerine geçer. Bunun için sebebi bilimin, kendisinin yöntem ve araştırma süreçlerinin özelliklerinde pek değişmeye uğramaksızın da yepyeni sonuçlara, keşiflere ulaşabilmesidir. Bu sebeple bilim geleneklere bağlılıkla gelişmelere açık olma vasıflarını kendi bünyesinde mezceden, mezcedebilen bir insan faaliyeti türüdür.

Demek ki bilim geleneklere bağlılıkla gelişmelere açık olma zihniyetlerini uzlaştırıp bağdaştırabilecek en değerli bir uygarlık ürünüdür ve aynı zamanda insana özgü uygarlık kurma yeteneğinin temelinde yatan çaplı bir yönetici, yönlendirici

güçtür. Bilim, uygarlığın birbirini tamamlayan ve bir bakıma birbirine aykırı görünen iki temel ögesini ahenkli bir şekilde içine alan, içeren, bir insan faaliyetidir.

Aydın Sayılı
(Kısaltılmıştır.)

AÇIKLAMALAR

Yukarıda okuduğunuz metin bir makaleden alınmıştır. Makale herhangi bir konuda bilgi vermek, açıklama yapmak, gerçeği savunmak ya da topluma yol göstermek amacıyla yazılan gazete ve dergi yazısıdır. Makalede esas olan düşüncedir. Makalede ele alınan konu derinlemesine incelenir, konu ile ilgili kanıtlar bulunarak düşünceler ispatlanır. Makalede okuyucuyu ikna etme, onu inandırma çabası vardır.

Makale yazmak için geniş bilgi ve kültür birikimine ihtiyaç vardır. Ele alınan konu okuyucunun anlayacağı bir düzeyde işlenmeli, gereğinden fazla uzun olmamalıdır. Anlatımda açık anlaşılır bir dil kullanılmalıdır.

Her konuda makale yazılabilir. Bilim sanat, edebiyat, ekonomi siyaset vb. Ele alınan konu işlenirken tarafsız olmalı bilimsel görüşlere yer vermelidir. Bu yönüyle makale diğer edebi türlerden ayrılır.

Gazete makalelerinde genellikle günlük olaylar, dergi makalelerinde ise akademik konular ele alınır.

Gazetelerin baş sayfalarında yer alan makalelere başmakale; yazarına da başyazar adı verilir.

Yukarıda okuduğunuz metinde uygarlığın gelenekle, bilimin teknoloji ve gelişmeyle ilgili yönleri üzerinde durulmaktadır.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıdaki metni yapı bakımından inceleyiniz.
2. Metnin ana düşüncesi ile yardımcı düşüncelerini söyleyiniz.
3. Metni dil ve anlatım yönünden inceleyiniz. Anlatımda sözcükler gerçek mi mecaz anlamda mı kullanılmıştır? Belirtiniz.
4. Metne göre uygarlığın temelini oluşturan ögeler nelerdir?
5. Uygarlığın durağan yönü ile devingen (dinamik) yönü nasıl bağdaştırılabilir?
6. Bilim ile teknolojisi arasında nasıl bir ilişki vardır? Araştırınız.
7. Son paragrafta bilimin gücü nasıl belirtiliyor?

c. Bilimsel Metin

PENGUENLERİN BAMBAŞKA BİR DOĞASI VAR

Antartika'da uzun kutup gecesi güneşin ufuktan yükselmesiyle biter ve altı ay sürecek gündüz başlar. Çok geçmeden smokinlerini giymiş penguin sürüleri, kısa bacakları üzerinde hoplayarak ilerlemeye başlar. Önlerinde yürümeleri gereken yüzlerce kilometre buzlu yol vardır. Ve onlar 1 adımda yalnızca 10 cm ilerleyebilir. Ama dakikada 120 adım atarlar. Yürümekten yorulunca da beyaz göğüsleri üzerine yatıp bacaklarını bir kürek gibi kullanarak kızaklar kayar gibi yol alırlar. Hedeflerine varınca bir çukur kazarlar. Çevresine taştan bir duvarcık çevirirler ve çukurun içine girerek beklemeye başlarlar. Bekledikleri güneşin kendilerine erkek ya da dişi olduklarını bildirmesidir.

O zamana dek cinsiyetlerinden haberleri yoktur. Güneş ışığı, cinsiyet bezlerini harekete geçirir. Ve hormonlardan biri daha fazla salgılanmaya başlar. Cinsiyetlerinin ne olduğunu ancak o zaman anlarlar. Eğer dişiye çukurda kalır, ama erkeğe yapacak çok işi vardır. Penguin geleneklerine göre, gagasına bir taş alarak törenle dişinin önüne koyar. Oralarda taş çok nadir olduğundan bundan daha mükemmel bir düğün armağanı yoktur. Dişi taşı kaldırır ve eğilip kalkarsa yanıt olumludur. Taş olduğu yerde kalırsa erkek penguin başka bir dişi arar. Bazen iki erkeğin aynı dişiye göz koydukları olur. Bu durumda taşları bir kenara bırakıp birbirlerinin üzerine atılırlar. Kanatlarıyla birbirlerine dakikada tam 200 tokat atarlar. Arada durup dinlenme kuralı da olan dövüş, taraflardan biri yorulup çekilinceye dek sürer. Bu dövüşlerde yaşamını yitiren olmamıştır.

Erkeklerle dişi birbirini bulduktan sonra yorulmak bilmeden taş biriktirme işine başlarlar. İşin kolayını seçen penguinler komşularının taş kümelerinden taş çalarlar. Yakalanınca da kendilerini savunmaya gerek görmeden cezalarını çekerler.

Güneş ışınları penguinleri daha çok ısıtmaya başlayınca çiftler saatlerce karşılıklı olarak eğilip kalkarlar. Kimileri ise başlarını sağa sola döndürüp kendilerini beğendirmeye çalışırlar. Dişi yumurtladıktan sonra yuvadan ayrılamaz. Çünkü iri martılar yumurta ve yavrular için büyük bir tehlikedir. Kuluçka, süresince anne ve baba yemek bile yemezler. Ancak yavrular çıktıktan sonra baba penguin balık tutmaya gidebilir. Yürüyemeyecek duruma gelene dek midelerini doldurur. Yuvada gagasını ardına dek açarak yavruları besler.

Yavrular on dört günlük olunca çocuk bahçesine gönderilirler. Yirmi kadar nine ve dede penguin burada 120 çiftin yavrularının bakımını üstlenmişlerdir. Anne ve baba penguinler yiyecek bulurlar ve ayırım yapmaksızın tüm yavruları beslerler.

Yüzmek penguinlerin en büyük zevklerinden biridir. Penguinler yüzmeyi bu denli sevseler de hiçbiri denize ilk giren olmak istemez. Yüzlercesi kıyıya toplanır kanat çırparak birbirlerini suya itmeye çalışırlar. Bu kaygının nedeni fok balıklarıdır. Yavru penguinler yeterince büyüyünce yüzme dersleri almaya başlarlar. Bu iş yine nine ve dedelere düşer. Bir sürü yavruyu yanlarına alarak deniz kenarına götürür ve yüzme sanatının inceliklerini bir bir öğretirler.

Mart ayı gelinceye dek, yüzmeyi, dalmayı, balık tutmayı, yürümeyi kısacası bir penguenin bilmesi gereken herşeyi öğrenmiş olurlar.

Bütün Dünya
Şubat 2003

AÇIKLAMALAR

Yukarıda okuduğunuz metin Bütün Dünya adlı dergiden alınmış bilimsel bir metindir. Bilimsel metinler araştırma, inceleme ve gözlem sonucu yazılır ve bilimsel gerçeklere yer verilir.

Yukarıdaki metinde penguenlerin yaşadıkları doğal ortam tanıtılmakta, onların yaşamı, göçleri ve üremeleri ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Anlatımda açık, anlaşılır ve yalın bir dil kullanılmıştır.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Okuduğunuz metni yapı bakımından inceleyiniz.
2. Metnin ana düşüncesi ile yardımcı düşüncelerini belirtiniz.
3. Metnin yazılış amacı nedir? Bilgi vermek mi, bir düşünceyi savunmak mı, ikna etmek midir?
4. Penguenler nerede yaşarlar? Metinden yaşamları ile ilgili neler öğreniyoruz?
5. Penguenler yavrularını nasıl beslerler; nasıl eğitirler? Yavrulara ne gibi eğitimler verilir?
6. Metni dil ve anlatım yönünden inceleyiniz.

ç. Gazete Çevresinde Gelişen Metin Türleri

Fıkra

MEDENİYET SAVAŞI

İzmir'e gittiğimiz gün "işini bitiren" değil, henüz "işine başlayacak olan" bir liderle buluştuk.

Erzurum'dan İzmir'e bir düşmanla dövüşerek gelmişti. Onun denize döküldüğünü görüyorduk. Rahattık. Kurtulmuştuk. O ise bu defa İzmir'den Erzurum'a doğru iç düşmanla, medeniyet düşmanı ile döğüşmeye hazırlınıyordu.

Onu da denize dökmeden öldü. Ara sıra ricat savaşları vererek hâlâ onunla boğuşuyoruz.

Tarihte bir Yüzyıl Muharebesi vardır. Bizimki nerede ise yüz elli yıl muharebesi.

Mustafa Kemal bu boğuşmaya son verecek zaferin sırrını bulmuştu. Türk'ün kafasını Arap medreselerinden kurtarmak ve Garp terbiyesi içinde yoğurmak.

Her şey, yeni nesillerin, kız-oğlan sivil garp okulu eğitiminden geçmesine bağlı idi. İlimlerin en faydalısı ki memleketi ve halkı bilmektir. Atatürk bu ilmin bilgini idi. Cehaletin en tahripçisi ki memleket ve halkı bilmemektir, nazariye ve hayal peşinde sürüklenmektir, biz de bu cahillerin cezasını çektik, çekiyoruz ve çekeceğiz.

Medeniyet savaşı kazanılmadıkça, hiçbir şey bitirilmiş olmaz. Bu savaşı da hukuk nazariyeleri değil, bir terbiye disiplini kazanabilir.

Falih Rıfkı Atay

AÇIKLAMALAR

Gazete ve dergi çevresinde gelişen metinler makale, fıkra, deneme, eleştiri, sohbet ve röportaj vb. türlerden meydana gelir. Bu türlerden makaleyi daha önce görmüştünüz. Şimdi de fıkrayı görelim.

Fıkra, bir yazarın herhangi bir konuda ya da günlük olaylarla ilgili kişisel görüş ve düşüncelerini güzel bir üslupla anlattığı gazete ve dergi yazıdır. Türkçede fıkra sözcüğü 1. Gazete yazısı, 2. Küçük nükteli hikâye, 3. Kanun maddelerinin alt bölümleri anlamlarında kullanılır. Ancak gazete ve dergi yazısı olan fıkra diğer fıkralarla karıştırılmamalıdır.

Fıkra, gazete ve dergilerin belirli bir köşesinde yayımlanır. Ortaya konan düşünceler kısa ve öz olarak incelenir ve bir sonuca varılır. daha çok yalın bir dille alaylı, zaman zaman eleştirel, zaman zaman da samimi sohbet tarzında yazılır.

Fıkra ile makaleyi karıştırmamak gerekir. Bu iki türü ayıran en önemli özellik makalede ele alınan düşüncenin kesin olarak kanıtlanması, fıkrada ise güzel, hoş ve etkili bir sonuca varılmasıdır. Fıkra makaleye göre daha kısa boyutlu bir yazıdır.

Yukarıda okuduğunuz metinde Erzurum'dan İzmir'e bir düşmanla dövüşerek gelen Mustafa Kemal'in bu kez İzmir'den Erzurum'a cehaletle, medeniyet düşmanıya savaşa hazırlandığından söz edilmektedir.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Okuduğunuz metni yapı bakımından inceleyiniz.
2. Metnin ana düşüncesi ile yardımcı düşüncelerini bulunur.
3. Mustafa Kemal'in İzmir'den Erzurum'a doğru başlattığı mücadele ne mücadelesidir?
4. Medeniyet savaşını kazanmak için nelerin yapılması gerekiyor?
5. Metni dil ve anlatım yönünden inceleyiniz.

Deneme

BİR ŞİİR BAŞKA BİR DİLE ÇEVİRİLEBİLİR Mİ?

Şiirde “iç” in dış yapıdan ayrılmadığı, özün biçimle var olduğu bir gerçek iken hâlâ yabancı dillerden yapılagelen şiir çevirilerinde, söylenilen şeyin söyleyişten ayrı olarak ele alındığını görmekteyiz. Şiiri, sadece konuda, temada, anlamda bulan bu yanlış anlayışın şiirle hiçbir ilgisi yoktur. Gerçek olan şudur ki söylenilen ne olursa olsun, şiir söyleyişsiz olmuyor. Hepimiz biliyoruz ki, nesri de, şiiri de kelimelerle yazarız. Kelimeler her ikisinin de unsurlarıdır. O hâlde nasıl oluyor da insanların birbiriyle anlaşmasını sağlayan gündelik kelimeler, bazı mısralarda bu özelliğini kaybederek büyüleniyor, bizi şiirin saf iklimine götürüyor?

Şiir havasının her şeyden önce, kelimelerin seslerinden doğduğunu kabul etmemeye imkân yoktur. Yalnız şu var ki nesir içinde yer alan kelimelerin sesleri, şiiri kuran kelimelerin sesleri değildir. Kelimelerin konuşurken, yazarken duyulan sesleri, şiir olan mısraların yapısında, sırrı bilinmeyen bir düzen içinde kaynaştıkları zaman, başkalaşırlar, bir özellik kazanırlar. İşte bu özel ses, bizi şiir dünyasına çağırır sestir...

Şiirde, mısralar içinde yerlerini alan kelimelerin yarattığı sestten ayrı bir anlam yoktur. Bir şiirin sesi ve anlamı, bedenle ruh gibidir, o kadar kaynaşmışlardır. Böyle olunca, saf ve gerçek şiirlerde, söylenilen ancak bir türlü söylenir. Yani, söylenmiş olduğu gibi söylenir. Oysa buna karşılık, bir düşüncüyü nesir dili ile türlü şekillerde söyleyebiliriz. Canınız kahve mi istiyor, bunu türlü türlü söyleyebilirsiniz, anlam birdir. Şiire gelince iş değişir. Şiir olan bir mısradaki kelimelerin yerlerini değiştirdiniz mi şiirden iz bile kalmaz. Fuzulî'nin,

Gözüm, canım, efendim, sevdiğim, devletlû sultanım

mısrasını okurken şair gibi içimizin derin bir sevgi, büyük bir saygı ile titrediğini duyarız. İşte şiir, bu titreyiştir. Şimdi kelimelerin yerlerini değiştirerek şöyle okuyunuz:

Efendim, sevdiğim, devletlû sultanım, gözüm, canım.

Vezin bozulmamış ama, şiir yok olup gitmiştir. Niçin? Çünkü yerleri değişmekle, birbiriyle uyuşan kelimeler, ayrı düşmüş şiir akımı kesilmiştir.

Suut Kemal Yetkin

Denemeler

AÇIKLAMA

Okuduğunuz metin Suut Kemal Yetkin'in Denemeler adlı kitabından kısaltılarak alınmıştır.

Deneme bir yazarın herhangi bir konu üzerine görüş ve düşüncelerini kanıtlama gereği duymadan, kesin yargılara varmadan anlattığı yazı türüdür. Deneme yazarı konu ile ilgili duygu ve düşüncelerini samimi bir biçimde dile getirir. Âdeta kendisi ile konuşur gibi yazar.

Denemede konu sınırlılığı yoktur. Genelde sanat, bilim, edebiyat, felsefe vb. konularında yazılır. Makale ya da fıkra uzunluğunda olur. Deneme okumaktan ve düşünmekten hoşlananların üzerinde durduğu bir türdür.

Fransız edebiyatında Montaigne, İngiliz edebiyatında Bacon ve Huxley bu türün başarılı yazarları arasındadır. Türk edebiyatında Nurullah Ataç, Suut Kemal Yetkin, Oktay Akbal, Cevdet Kudret deneme yazarlarındandır.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Okuduğunuz metni yapı bakımından inceleyiniz.
2. Metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirtiniz.
3. Şiir çevirilerinde görülen özellik nedir? Bunların şiirde aradıkları nedir? Yazar bunları niçin eleştiriyor?
4. Yazara göre şiirin havasını kuran kelimeler, nesirden nasıl farklı bir anlam kazanıyor?
5. Fuzulî'den alınan dizeyi siz de farklı biçimlerde okuyunuz. Şiir hangi durumlarda yok olup gidiyor?
6. Metni dil ve anlatım yönünden inceleyiniz. Metnin ne gibi anlatım özellikleri taşıdığını söyleyiniz.

Eleştiri

NURULLAH ATAÇ

Varlık yirmi yılını doldurmuş, onun için Temmuz sayısı 28 sayfa yerine 32 sayfa. Birçok yazı var o 32 sayfada. Başta yirminci yılı kutlayan yazılar: Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Reşat Nuri Güntekin'in, Ziya Osman Saba'nın, bir de benim. Yakup Kadri Karaosmanoğlu şöyle bitiriyor yazısını:

Aziz Yaşar Nabi, mutlaka farkında değilsinizdir. Zira siz de derginiz gibi mütevazısınız. Öyle ise, ben size söyleyeyim: Büyük şair Orhan Veli, bu vahşi kuş, ancak Varlık yuvasında barınabilmiş ve sesini bize oradan işittirmek fırsatını bulmuştur. Cahit Sıtkı'yı bize tanıtan Varlık'tır, "Varlık Yayınları'dır. Bu yayınlar olmasaydı millî Türk hikâyecisi Sait Faik'in bir Goya ihtirasıyla çizdiği hayat ve tabiat sahnelerini nereden görecektik? Genç roman ustası Haçerlioğlu'nun Karanlık Dünyası'nı, Büyük Balıklar'ını okumak bahtiyarlığına nasıl erecektir? Bunlar arasında Muhtar Körükçü, Muzaffer Hacıhasanoğlu gibi daha bir nice soy hikâyecilerimiz var ki edebiyatımızın kaç yüzyıldır hasretini çektiği vatan toprağı kokusunu Varlık sayfalarından saçıp durmaktadırlar.

Bugün ben yaşta olanlar, bizler, edebiyat zevkini Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun yazılarını okuyarak edindik, güzel dile de onun yazılarını okuyarak özendik. Yıllar geçti, düşüncelerimizin, yollarımızın ayrıldığı günler oldu. Ama onun sanatına hayranlığımız eksilmedi. Başkalarını bilmem, kendim için söyleyim: Benim hayranlığım eksilmedi. Onun yalnız yazılarını da düşünmüyorum. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun yazıları dışındaki kişiliğinin de ben yaştaki yazarlar üzerinde büyük etkisi oldu. Biz yalnız kendi çevremizde değil, dışarıda olup bitenlerle de ilgilenmeyi, birtakım düşünceleri öğrenip birbiriyle karşılaştırmayı, kişinin hürriyetine saygı göstermeyi, geleneklere bağlanmayı kendi yolumuzu aramayı ondan öğrendik. Hepimiz değil elbette, öğrenenler... Şimdi "Yaşayanlar arasında edebiyatımızda en büyük kimi tanıyorsunuz?" diye sorsalar hiç durumsamadan "Yakup Kadri Karaosmanoğlu" derim.

Bugünün genç yazarları, yeni yetişenler onun yazılarını okuyorlar mı bilmiyorum. Okumuyorsa, hiç şüphesiz doğru etmiyorlar. "Bizde roman yok!" diye birtakım sözler ediliyor. Sürgün'ü, Yaban'ı, Ankara'yı ne yapıyorlar? Yeni yazarlarımızın hikâyecilerimizin değerlerini bilmez değilim, içlerinde bize çok umut verenler var. Ama, doğrusunu söyleyim, onların yazılarının hiçbirinde Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanlarındaki dolgunluğu bulamıyorum. "Dolgunluğu" dedim, onun kitapları bizi sarıp eğlendirmese dahi düşünen, birtakım meseleleri kendine dert edinmiş bir yazarın kaleminden çıktığını belli eder. Yakup Kadri Karaosmanoğlu Avrupa'nın büyük romancıları soyundandır. Bir Balzac'la, bir Stendhal'la, yahut bir Tolstoy'la birdir demek mi istiyorum? Hayır. Ama romanı onlar gibi anlar, onların eserleri gibi kitaplar yazmaya özenir, anlamıştır romanın ne olduğunu.

Gençler ilgileniyor mu onunla, bizim okuduğumuz gibi okuyorlar mı onun romanlarını, bilmiyorum. Ama Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun gençlerle ilgilenmesi, onlara okşayıcı sözler söylemesi beni çok sevindirdi. Onun yazısında adları geçen gençler bilsinler ki öyle bir yazarın kendilerini anması, bu ülkede beklenebilecek en büyük iltifattır.

Nurullah Ataç

Dergilerde

Okuduğunuz metin Varlık Dergisi'nin yirminci yılını dolduruşu nedeniyle yazılmıştır.

Metinde bu yirmi yıllık sürenin kısaca bir eleştirisi yapılmaktadır.

Eleştiri bir sanat eserinin, bir sanatçının gerçek değerini ortaya koymak amacıyla inceleme sonucu yazılan yazılardır. Eleştiride incelenen konu güçlü ve zayıf yönleriyle birlikte ele alınır. Eleştiri yapan kişiye eleştirmen (münekkit) denir. Eleştirmen geniş bir bilgi birikimine sahip olmalı ve geniş bir felsefi görüşle hareket etmelidir. İncelediği eserin bütün olarak ele almalı, peşin yargılardan kaçınmalıdır. Eserde alışılmışın dışındaki güzellikleri bulup ortaya çıkarmalı, eseri okurlara tanıtmalıdır.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren eleştiri alanında büyük gelişmeler olmuştur. Bu süre içinde eleştiride bilimsel eleştiri ve izlenimci eleştiri olmak üzere iki akım (görüş) oluşmuştur.

a. Bilimsel (nesnel) eleştiri: Bilim alanındaki gelişmeler, bu alanda uygulanan yöntemlerin edebiyatta da uygulanmasına yol açmıştır. Eleştiri yöntemi gelişmiş güzellikten kurtarılarak birtakım değişmeyen nesnel ilkelere ve kurallara bağlanmıştır.

b. İzlenimci eleştiri: Sanat eserleri karşısında eleştirmenin öznel tutumunu belirtme anlayışıdır. İzlenimci eleştiriye göre insanın huyu, beğenisi zamanla değişir, sanat eserini incelemede değişmez kural ve ilkeler uygulanamaz. Bugün sevilen beğenilen eser yarın beğenilmeyebilir. Sanat eseri sadece dış nedenlere göre değerlendirilemez. Eleştirmen eserden duyduğu zevkleri de belirtmelidir.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Metni yapı bakımından inceleyiniz.
2. Metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirtiniz.
3. Varlık Dergisi kaçınıcı yılını doldurmakta ve kaç sayfa olarak düzenlenmektedir?
4. Varlık, edebiyatımıza kimleri kazandırmıştır? Bu yazar ve sanatçılar hangi türlerde eserler vermişlerdir?
5. Yazar, Yakup Kadri'nin hangi iyi yönleri üzerinde duruyor?
6. Yazar, "Bizde roman yok." diyenlere hangi eserleri gösteriyor?
7. Yakup Kadri, dünya edebiyatında hangi yazarlarla karşılaştırılıyor? Bunlar arasında Yakup Kadri'nin yeri nedir?

d. Kişisel Hayatı Konu Alan Metinler

ANI

ZİYA OSMAN SABA

Ziya Osman Saba'nın ilk şiirini nerede, ne zaman okuduğumu şimdi hatırlamam imkânsız. Bana öyle geliyor ki Ziya Osman'ı ben bir tek şiiriyle tanıyıp keşfetmedim. Ben onu tanınmış, yerleşmiş, bir şair olarak buldum, öyle kabullendim. Fakat sevgimi kazanması, okur okumaz ezberlediğim “Sizleri Görüyorum” la oldu:

*Sizleri görüyorum bahçemizdeki çamlar
Bütün gün gölgesinde oynadığım dost badem
Derken dallardan, ılık, iniveren akşamlar
Evine dönen babam, camda bekleyen annem.*

Babam öleli henüz birkaç yıl olmuştu. Hayatta yalnızdım. Beni tutan, bana avuntu veren kimseler yoktu. Dünya çöküp yıkılmıştı. Yalnız sıcak, canlı anılarım. Beni geçmişe bağlayan kopmaz bir şeyler vardı içimde. Çam ağaçları yerine erik ağaçlarım, dut ağaçlarım vardı, onlarla dosttum. Şiirdeki gibi, akşamlar ılık iniverirdi dallarından... Bir iki mısra içinde hepsi, hepsi yaşıyordu. Eski baharların özlemi uyanıvermişti. Galiba sokak ortasında okuyuvermişim bu şiiri. Tekrar ede ede yürümüşüm:

*Babam, annem, evimiz, bahçem, çitlenbiklerim
Sizler rüya mıydınız, sizler yaşadınız mı?*

Bu Saba'nın ilk şiirlerinden değil, 1939 da yazılmış, oysa ki o 1928'den beri şiir yazıyordu. Bir şairi tam on yıl sonra tanımaya, sevmeye başlamak belki biraz tuhaf görünür. Ama şu da var ki Yedi Meşaleci'lerden en az on yıl küçük olan bizim kuşak, ancak 1939'a doğru şiirle, edebiyatla yakından ilgilenmeye başlayabilirdi. Tam da şiirimizde yepyeni bir akımın doğup gürültüler kopardığı sıralar: tasfiyeler, tartışmalar, alaylar... Yepyeni, taptaze bir yığın şair, hem de hiç alışılmadık şeyler söyleyen şiirleriyle ortaya çıkıvermişti. Benim henüz sevmeye başladığım Saba bu şairlerin arasında silinmiyecek miydi? Birtakım şairler ön yerleri alıvermişler, birden ün kazanmışlardı. Şiirde, önemli, vazgeçilmez, değişmez bildiğimiz her şey birden değerini kaybetmişlerdi. 1940-45 yıllarının Türk şiirindeki kaşık, tartışmalı havası içinde Ziya Osman değişmeden kalabildi. Hiç kimsenin etkisi altında kalmadı, kendi kişiliğini, duyarlılığını, kaybetmedi.

Onun perdeleri adamakıllı inik, aydınlık sızdırmayan, bunu özellikle isteyen bir dünyası, içine örtük bir hâli vardı. Kişioğlunun gündelik hayatını basit gürültülerinden, ufacık dertlerinden kaçıp, geçmişin acıları, unutulmıyacak olayları ile baş başa kalması gerektiği anları olmaz mı işte böyle zamanlarda Saba'nın mısraları bize yakın gelirdi. Önem vermediğimiz duraksamadan geçtiğimiz, gerilerde, çok gerilerde bıraktığımız ilk izlerimiz, ilk arkadaşlarımız, ilkokul sıraları, büyük annemiz, çocuk dizlerimizdeki yaralar, yitip gitmiş, yok olmuş ve yitip gitmekte, yok olmakta devam edecek hayatımızın binbir unutulmuş ayrıntısını onda bulabilirdik.

*Güneş, getir bir bayram sabahını
Açılın açılın tekrar
Çocuk dizlerimdeki yaralar
Hepiniz benimsiniz
Mektebim, sınıflarım, oturduğum sıralar...*

Saba, böyle şiirleriyle, sevgiyle okuduğum bir şair oldu. Her mısrasını ilgiyle arayarak okuduğum bir şair.

Oktay Akbal
Şair Dostlarım

AÇIKLAMALAR

Kişisel hayatı konu alan metinler anı, gezi biyografi, mektup ve günlük adı verilen türlerden oluşur.

Yukarıda okuduğunuz metin bir anıdır. Bir yazarın veya önemli kişilerin başından geçen ya da yaşadıkları devirde tanık oldukları, duydukları olayları anlattığı yazıdır. Anılar kişilerin yaşadıkları devirdeki olayları hatırladıkları biçimiyle yazılır. Ancak günü gününe tutulan notlardan, mektuplardan ya da o devirle ilgili başka yazarların görüşlerinden yararlanılarak yazılan anılar da vardır.

Tanınmış kişilerin sanat, bilim, siyasetle ilgili anıları, o devri aydınlatması bakımından birer belge niteliğindedir.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Okuduğunuz metni yapı bakımından inceleyiniz.
2. Metnin yazılış amacı nedir?
3. Metnin ana düşüncesini belirtiniz.
4. Yazar, Ziya Osman Saba'yı nasıl tanımıştır?
5. Yazar, kendisi ile Ziya Osman Saba'nın şiirleri arasında nasıl bir ilgi buluyor?
6. Saba'nın şiirlerini diğer şairlerin şiirlerinden ayıran özellikler nelerdir? Bu şiirler hangi durumlarda etkili olmaktadır?
7. Metni dil ve anlatım yönünden inceleyiniz.

Gezi

SEMERKANT

Semerkant havalanında bizi Semerkant Yazarlar Birliği başkanı karşıladı. Artık Özbekçeye alışmışız, çat pat konuşuyoruz. Bir de Rus karı koca var aramızda. Adam ozanmış, karısı da rehber. Kadın Türkçe bildiğini söyledi. Böyle deyince ne sanırsınız ilk önce? Bizim bildiğimiz Türkçeyi bildiğini, değil, mi? Belki akılsızca bir sanı ama insan gene de aldanıyor. Kadının bildiği Türkçe, Özbek Türkçesi, “Men, sizgin, bizgin” diye başladı konuşmaya, böylece bizim sevincimiz de yarı kaldı.

Tuhaf değil mi Semerkant bize serin geldi. Önce havalanının oradaki kahvede oturup dinlendik. Yanımızda, bir peykenin üstüne oturmuş, çay içip konuşan kadınlı erkekli Özbekler... Bizim köy hahvelerimizi andıran bir görünüş. Sonra oradan kalktık, otomobille şehre yollandık. İşte sıcaklığın ne demek olduğunu orada anladık. Otomobilde bile bunaltı çöktü üstümüze. Güzel, şirin bir otele gittik. Orada Semerkant kartları bulup memlekete postaladık. Öğle vakti olmuştu. Otelin lokantasına gittik. Bizim büyük şehirlerimizdeki büyük lokantalar kadar temiz, zevkli bir yer. Duvarlarda Semerkantlı ressamların resimleri. Güzel ve özel yemekler yedik. Yemekten sonra odalarımıza çekilerek yattık, dinlendik biraz. Öğleden sonra rehber hanım, Yazarlar, Birliği Başkanı, hep birden şehri gezmeye çıktık.

Doğrusu sıcak, Semerkant’ın tadını çıkarmama biraz engel oldu diyebilirim. Nereyi geziyorsak bir an önce gezmeyi bitirip otomobile atıyorduk kapağı. Orada Aziz (Nesin) fenalık geçirdi nerdeyse, üstünde yün bir gömlek varmış, o sıkılmış. Bir dükkânın önünde durup Aziz’e Semerkant ipeklisinden dizlerine kadar gelen bir gömlek aldık.

Bu Semerkant büyüleyici bir şehirdir. Gördüğümüz, gezdiğimiz yerleri kısaca anlatayım size. Önce Timur’un, eşleri ve çocukları için yaptırdığı mezarlığa gittik. Mezarlık dedimse bizim mezarlıklar gibi bir yer gelmesin gözünüzün önüne. Cepheleri mozaikli büyük yapıları ile koca bir mahalleydi burası. Mahalleye uzun ve geniş basamaklı bir merdivenden çıkılıyordu. Her yapının içinde bir ya da birkaç mezar vardı. Bu mezarların tümünün kimlere ait olduğu bilinmiyor. Dörtgen, beşgen, altıgen yapılar. Pencereleri camsız ve açık elbette. İçerleri serin ve yüksek tavanlı. Mezarlar oymalı, işlemeli, duvarlar da öyle. Burada bir zamanlar büyük bir uygarlık kurulmuş olduğunu anlıyorsunuz. Yapıların kiminde daha sonraki mimarlık üslupları kullanılarak eklenmiş hayatlar var. Bunlardaki tahta oymacılık pek incelmıştır. Bu merdivenlerden Timur’un aksayarak çıktığını düşünmek kişiye üprertici bir tarih tadı veriyor.

Oradan gene Timur’un yaptırdığı yıkık Büyük Cami’ye gidiyoruz. Bu cami o kadar büyük tutulmuş ve Timur onun çabuk bitmesi için o kadar sıkı buyruklar vermiş ki hakanın buyruğuna karşı duramayan ya da dalkavukluk için onun her dediğine “Olur efendim yaparız!” diyen mimarlar işi çürük tutmuşlar, cami yirmi, yirmi beş yıl içinde çökmüş.

Üç medrese ise şaşkınlık verici bir şeydi. Bir dörtgen alana bakan bu yapıların içi dışı mozaik işlemelidir. Her öğrenciye bir oda verilmiş burada, zengin olan öğrenciler uşakları ile gelirlermiş okumaya, uşaklar için de zengin öğrencilerin

odalarının altında odalar yapılmış. Efendilerini çalıştırırken onlar da öğrenirlermiş, yetişirlermiş.

Oradan önce Uluğ Bey rasathanesine, sonra da Timur'un mezarına gittik. Uluğ Bey rasathanesi neden sonra kazılarla ortaya çıkarılmış. Yerin dibine doğru kuyu gibi uzayan eğri taş bir kızak var rasathanenin içinde; bu kızaktan, yıldızların hareketlerini ölçen bir makine inip çıkarmış. Yıl, Fatih'in İstanbul'u aldığı yıllar. Uluğ Bey'in bu bilimsel çalışmalarını çekemeyen softalar ona bir komplo hazırlamışlar, oğlunu da elde ederek Uluğ Bey'i öldürmüşler. Ondan sonra buradaki bilim merkezi sönmüş.

Özbekler, Uluğ Bey'in mezarını açmışlar, onun kemiklerini incelemişler ve zavallı adamın başı vurularak öldürüldüğünü, ense kemiklerinin kırık olmasından anlamışlar. Gene bunun gibi, Timur'un mezarı açılmış ve aksak olduğu, bir ayağının kısalığından anlaşılmıştır.

Timur'un türbesi bir gökçe yapıttır, ta uzaklardan insanın gözünü alıyor ve hayranlık uyandırıyor. Burada yalnız Timur değil, Uluğ Bey ve başka torunları da yatıyor Timur'un.

Melih Cevdet Anday
Türk Dili Gezi Özel Sayısı

AÇIKLAMALAR

Yukarıdaki metinde Melih Cevdet Anday Özbekistan'ın Semerkant kentine yaptığı bir geziyi anlatmaktadır. Yazar, Semerkant Yazarlar Birliğinin konuğu olarak katıldığı bu ülkenin dilinden, yemeklerinden, kültüründen ve buradaki tarihî ve kültürel zenginliklerden söz etmektedir.

Gezi, bir yazarın ya da sanatçıların gezip gördükleri yerleri edebî bir anlatımla ele aldığı yazılardır. Gezi yazılarında gezip görülen yerlerin doğal güzellikleri, tarihî-dokusu, kültürü ile orada yaşayanların gelenek ve görenekleri anlatılır.

Gezi yazısına eskiden seyahatname, gezi yapan kişiye de seyyah denirdi.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Yukarıdaki metni yapı bakımından inceleyiniz.
2. Metnin ana düşüncesi ile yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.
3. Metnin yazılış amacı nedir? Söyleyiniz.
4. Yazar, nereye gidiyor? Buradaki izlenimleri nelerdir?
5. Yazar, Özbekistan'ın hangi ilginç yönlerine değiniyor?
6. Yazar hangi tarihi mekânları dolaşıyor? Bu mekanların mimari özellikleri nelerdir?
7. O yıllarda rasathanenin kullanılması sizce neyin ifadesi olabilir?
8. Metni dil ve anlatım yönünden inceleyiniz.

Mektup

ZİYA'YA MEKTUPLAR

Paris, 2.5.1940

Bir tane Ziyacığım,

Evet, anne gibi, sevgili gibi, dost örneği bir tane Ziyacığım.

İki mektubunu birkaç gün arayla aldım. Her ikisine de ne kadar sevindiğimi tafsil etmek niye? Sen o mektupları kaleme alırken benim ne kadar sevindiğimi biliyordun. Binaenaleyh bildiğin bir şeyi sana tekrar etmeye lüzum yok, değil mi? Hele “Geçmiş Günler Arayan Mısralar” ile “Geç Kaldık” şiirlerin dostane neşeme pretique (şairane) bir tat kattı. Cümlemize müşterek hasretleri terennüm etmekte cidden yektasın. “Geçmiş Günleri Arıyan Mısralar” yalnız senin, benim, Şevket’in şunun veya bunun değil, Polonyalıların, Finlandiyalıların, Norveçlilerin, hasılı herkesin şiiridir. Anasından babasından olan çocukları düşünmekten kendimi alamıyorum. Ve bu çocukların küskün ve boynu bükük dolaştıkları bahçelerde, arada bir gözleri meçhul bir noktaya dalarak:

“Sizler rüya mıydınız, sizler yaşadınız mı?” diye mırıldandıklarımı duyuyorum. Bütün şiir baştan başa sıcak ve dokunaklı:

Babam, annem, evimiz, bahçem, çitlenbiklerim!

Hey girdi günler hey! Merak etme Ziyacığım, bu şiiri yazmakla hepsine kavuşmuş gibisin. Ve seni gidi kâfir seni; evimiz diyorsun da, bahçeyi ve çitlenbikleri inhisar altına alıyorsun. Ciddi söylüyorum, evimiz dedikten sonra bahçem çitlenbiklerim demekle çocukluğun en doğru ve güzel köşelerinden birine ışık serpmişsin.

“Geç Kaldık”ı selamlamakta geç kalmayacağım. Kusursuz bir şiir.

Koşup sana hesap vermeye

Geç kaldık, Yarabbi geç kaldık.

Yalnız “Yarabbi” yerine “Yarab” deseydin daha iyi ve tabii olurdu gibi geliyor bana. Dalgın bir anında, hece meselesini aklına getirmeden, bu beyti oku, göreceksin, farkında olacaksın.

Yücel’e verdiğin şiirler için de teşekkür ederim. Tabii mecmua göndermelerini de temin etmişsinizdir. Hanım yengeme hürmet ve selamlar. İbrahim’in gözlerinden öperim. Seni de binlerce defa kucaklar, evvela Allah’a sonra yengeme emanet ettiğimi, şiir yüklü mektuplarını beklediğimi hatırlatırım, Ziyacığım.

Cahit Sıtkı Tarancı

(Kısaltılmıştır.)

AÇIKLAMALAR

Başka bir yerde bulunan bir kimseye, bir kuruma ya da bir topluluğa bir maksadı bildirmek amacıyla yazılan yazılara mektup denir.

Mektup bir haberleşme aracıdır.

Mektupların birçok çeşidi vardır: Bunlar özel mektup, iş (resmi) mektup, edebî ve felsefi mektup vb.

Özel mektup: Birbirini tanıyan iki kişi arasında özel konularda yazılan mektuptur. Eşe, dosta, arkadaşına ve akrabaya yazılan mektuplardır. Özel mektupların en belirgin niteliği her türlü yapmacıktan uzak, özentsiz ve içten geldiği gibi yazılmalarıdır.

Sanat, bilim ve siyaset adamlarının özel mektupları onların duygu, düşünce ve hayatları yaşadıkları devrin aydınlatılmasını sağlar.

İş mektupları: Kişilerin herhangi bir resmî kuruma iş amacıyla yazdıkları mektuplardır.

Resmî ve ticari kuruluşların kendi aralarında yaptıkları yazışmalar da bu türe girer.

Edebî ve felsefi mektup: Herhangi bir düşüncenin, bir görüşün açıklanma amacıyla yazılan mektuplardır. Bunlardan kamuoyunu aydınlatmak amacıyla yazılan açık mektup denir.

Mektupta açık, yalın ve anlaşılır bir dil kullanılır.

Yukarıda okuduğunuz metin Cahit Sıtkı Tarancı'nın Ziya Osman Saba'ya yazdığı mektuplardan oluşan Ziya'ya Mektuplar adlı eserinden kısaltılarak alınmıştır.

Cahit Sıtkı Tarancı mektubunda açık, anlaşılır bir dil ve içten gelen samimi bir anlatım (üslup) kullanmıştır.

ANLAMA YORUMLAMA

1. Okuduğunuz metni yapı bakımından inceleyiniz.
2. Metnin yazılış amacı nedir? Ana düşüncesini bulunuz.
3. Cahit Sıtkı, Ziya'nın mektubunu aldığı anda hangi duygular içerisindedir?
4. Cahit Sıtkı, Ziya'nın hangi dizelerini eleştiriyor? Bu dizelerle ilgili düşünceleri nelerdir?
5. Yazar mektubunu nasıl bitiriyor?
6. Mektupta kullanılan dile dikkat ediniz. Anlatım nasıldır? Yazar nasıl bir üslup kullanıyor? Belirtiniz.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

- * Farklı öğretici metinleri yapı, ana düşünce anlatma tarzı, dil ve anlatım bakımından inceleyiniz ve metinleri karşılaştırınız. Aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları söyleyiniz.
- * Aynı konuda farklı dönemlerde yazılmış öğretici metinleri karşılaştırınız. Bunlar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları söyleyiniz.

ÖZET

Edebiyat alanı içerisine giren metinlerin sanat eserleri ve düşünce eserleri olarak iki ana grupta incelendiğini biliyorsunuz. Bunlardan düşünce eserleri diğer bir söyleyişle öğretici metinler bilgi ve haber vermek, konuları değiştirmek, uyarmak, düşündürmek, yönlendirmek ve tanıtmak amacıyla yazılır.

Öğretici metinler, zihniyet, yapı, ana düşünce dil ve anlatım, anlam, gelenek ve yazar ile yorum bakımından incelenir. Diğer metinlerde olduğu gibi yapı bakımından metinler giriş gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur. Bir metinde okuyucuya verilmek istenen temel düşünceye ana düşünce denir. Öğretici metinlerde açık, yalın ve anlaşılır bir dil kullanılır. Metin ile yazar arasında bir ilişki vardır. Yazar ortaya koyduğu metne kişisel düşünce, görüş ve izlenimlerini yansıtır.

Öğretici metinleri okuyan herkes bilgi düzeyine, kültür seviyesine göre anlar. Öğretici metinlerde bilimsel kavramlara, felsefi ve teknik terimlere yer verilir.

Öğretici metinler kendi aralarında tarihî, felsefi, bilimsel metinler, gazete çevresinde oluşan metinler ile kişisel hayatı konu alan metinler olmak üzere çeşitli türlere ayrılır. Gazete çevresinde oluşan metinler de makale, fıkra, deneme, eleştiri vb türlere ayrılır.

Kişisel hayatı konu alan metinler ise hatıra, gezi, mektup, biyografi, günlük gibi türlerden oluşur.

TEST II

1. Aşağıdakilerden hangisi anlatmaya bağlı türlerden birisidir?
 - A) deneme
 - B) eleştiri
 - C) makale
 - D) roman

2. Aşağıdakilerden hangisi öğretici metinler kapsamında değerlendirilir?
 - A) şiir
 - B) tiyatro
 - C) hikâye
 - D) makale

3. Aşağıdaki yargılardan hangisi doğrudur?
 - A) Öğretici metinler herhangi bir konuda bilgi vermek, amacıyla yazılır.
 - B) Öğretici metinler sahnelenmek amacıyla yazılır.
 - C) Öğretici metinlerde serim, düğüm ve çözüm bölümleri bulunur.
 - D) Öğretici metinler kuşaktan kuşağa nakledilir.

4. “Herhangi bir konuda bilgi vermek, açıklama yapmak, gerçeği savunmak ya da yol göstermek amacıyla yazılan gazete ve dergi yazısıdır. Ele alınan konu derinlemesine incelenir, düşünceler kanıtlarla ispatlanmaya çalışılır.”

Yukarıda tanımlanan türe ne ad verilir?

 - A) deneme
 - B) makale
 - C) eleştiri
 - D) sohbet (şöyleşi)

5. “ Bir yazarın herhangi bir konuda ya da günlük olaylarla ilgili kişisel görüş ve düşüncelerini yansıttığı gazete ve dergi yazısıdır. Aynı zaman da kısa nükteli hikâye ve kanun maddelerinin alt bölümlerini anlamlarına da gelir.”

Yukarıda tanımlanan türün adı nedir?

- A) fıkra
- B) şöyleşi
- C) eleştiri
- D) röportaj

6. Aşağıdakilerden hangi kümede öğretici metinler doğru olarak sıralanmıştır?

- A) fıkra, makale, şiir
- B) deneme, tiyatro, eleştiri
- C) eleştiri, deneme, sohbet
- D) sohbet, hikâye, roman

7. “Bir yazarın herhangi bir konu üzerine görüş ve düşüncelerini kanıtlama gereği duymadan, kesin yargılara varmadan anlatatığı yazı türüdür.”

Yukarıda tanımlanan türün adı nedir?

- A) fıkra
- B) makale
- C) eleştiri
- D) deneme

8. “Bir eserin gerçek değerini ortaya koymak amacıyla inceleme sonucu yazılan yazıdır. Eserin iyi ve zayıf yönleri birlikte ele alınır. Peşin yargılardan kaçınılır.”

Yukarıda öğretici metinlerden hangi türün tanımı yapılmıştır?

- A) eleştiri
- B) deneme
- C) makale
- D) fıkra

9. “Bir yazarın ya da sanatçının gezip gördükleri yerleri edebi bir anlatımla ele aldığı yazılardır.”

Yukarıda hangi türün tanımı yapılmıştır?

- A) anı
- B) gezi
- C) sohbet
- D) mektup

10. Aşağıdaki türlerden hangisi kişisel hayatı konu olarak ele **almaz**?

- A) mektup
- B) anı
- C) fıkra
- D) biyografi

